რედაქციის ადრესი:
ორბელიანის ქუჩა 6.

რედაქტორთან მოლაპარაკება შეიძლება **სამშაბათობით** და **შაბათობით** 11-2 საათამდე.
კონტორა ღიაა ყოველ დღე.

ცალკე ნომერი ორი შაური

ნობათი

დღისით და ღამით მოყმენი
ნობათსა არ დასცდებიან...
შოთა რუსთაველი

შინაარსი:

1) საშინელი დაგვიანება.
2) პასუხი „მუშას“ ჩ--სა.
3) ფელეტონი მუშათა მოძრაობის ისტორიიდან. კ. ო-სა.
4) კანონი. Bâton-ისა
5) მეცნიერება ვ. ჩერქეზიშვილისა.
6) პ. ა. კროპოტკინის წერილი დ-სი.
7) მარქსის მატერიალისტური დიალექტიკა და ისტორიზმი.
8) ეკონომიური მონიზმის კრიტიკა შ. გ.

№ 9 კვირა 21 მაისი 1906 წ. № 9

საშიშარი დაგვიანება

სახელმწიფო სათათბიროს საოპოზიციო ხასიათი აქვს, სახელმწიფო სათათბირო საბრძოლველად ემზადება, საზოგადოების დიდი ნაწილის სიმპატია მის მხარეზე არისო,—გვესმოდა ხშირად და ეს სიტყვები მართალსაც ჰგავდა. საზოგადოების ერთი ნაწილი, რომელიც არც თავის წერსულით, არც თავის მისწრაფებით რევოლიუციონერი არ არის—რუსეთის ახლანდელ მოძრაობას უმზერდა, როგორც უბედურებას, რომლის განმეორება არამც და არამც სასურველი არ არის. ამიტომ საზოგადოების ხსენებული ნაწილი დიდის აღტაცებით მიეგება სახელმწიფო სათათბიროს, რომლის მოწვევაშიც იგი რევოლიუციის, ბრძოლის გათავებას ხედავდა და რომელსაც პოლიტიკური ტრანსფორმაციის მშვიდობიან იარაღად სახავდა. ამისათვის ხშირად, ინტერესებით მოწინაალმდეგე ჯგუფებიც კი ერთებოდენ ამ ვარ ნიადაგზე და ყოველ ღონისძიებას ხმარობდენ, რომ სახელმწიფო სათათბირო მალე მოწვეულიყო. მეორე მხრით ბიუროკრატიაც კარგად ხედავდა, რომ ძველ პოლიციურ წყობილების დაცვა შეუძლებელი იყო და მანც თავისი იმედები რევოლიუციის გათავებისა სახელმწიფო სათათბიროზე გადაიტანა; მაგრამ რაკი კარგად გრძნობდა რომ მისი მოწვევა იმ დროს, როცა რევოლიუცია გამარჯვებული იყო მისთვის სახიფათო შეიქნებოდა, ამიტომ ჯერ მთელი რუსეთი სისხლითა და ცეცხლით მოჰფინა და სანამ ეს წარღვნა ჯერ კიდევ არ გათავებულა, სათათბიროსაც მოუყარა თავი. შიში შობილ, შიში შეკრებილ სათათბიროს, ცოტა არ იყოს სიმხდალე ეტყობა; ამიტომ მისი იმედი რევოლიუციას ნაკლებად უნდა ჰქონდეს,—შიში რევოლიუციას ვერ შეჰქმნის. ამიტომ ჩვენ კარგად გვესმის, თუ რისთვის არიან მაგალითად „ბოლშევიკები“—პრინციპიალური მომხრენი პარლამენტარიზმისა,—საქმით ბოიკოტის თავგამოდებული მქადაგებლები. იმიტომ, რომ ისინი, სრულიად სამართლიანად, სათათბიროში ხედავენ იმ იარაღს, რომელსაც მთავრობა ხმარობს არა მოქალაქობრივ უფლებათა დასამყარებლად, არამედ რევოლიუციის გასათავებლად, დასახჩობად.

სულ სხვა იყო დრო და პირობები, როცა საფრანგეთის დიდი რევოლუციის დროს შეიყარა ნაციონალური კრება. რევოლიუცია გამარჯვებული იყო, ხალხმა უკვე **მოასწრო** ძველი სულთა მხუთავი რეჟიმის ფაქტიური დანგრევა; ის კიდევ სარევოლუციო შემოქმედების წამებში სცხოვრობდა, როცა ნაციონალური კრება შეიყარა. მაშინ არა თუ არ იყო საფიქრებელი, რომ იგი ბიუროკრატიის იარაღად შეიქნებოდა, არამედ ცხადი იყო, რომ ხალხს უნდა დამორჩილებოდა და ხალხის სურვილისამებრ მიხრილ-მოხრილიყო. მიუხედავად ამისა ვერც ნაციონალურმა კრებამ დააკმაყოფილა ხალხი,—მან ბევრი დრო დაჰკარგა მჭერმეტყველებაში. რაც დრო მიდიოდა, ხალხს მით უფრო უცივდებოდა გული მასზედ, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ქერქს იცვლიდა, სანამ ბოლოს კონვენტად, მხრისხანე კონვენტად არ გადაიქცა. თვით ეს ფორმის ცვალებადობა გამოწვეული იყო მის მისწრაფებისაგან—ხალხს შეჰგუებოდა. ვერც ერთმა კრებამ ვერ დააკმაყოფილა ხალხი. თვით კონვენტში ხალხმა ვერ დაინახა ის ძალა, რომელზედაც დამყარება შესაძლებელი ყოფილიყო სრულის იმედით. იქაც ლაპარაკობდენ ბევრს და ძლიერ მჭერმეტყველად, მაგრამ მხოლოდ ლაპარაკობდენ. ბოლოს ხალხმა მოთმინება დაჰკარგა და თავის არჩეული მჭერმეტყველი მოსაუბრენი (ჟირონდისტები) თავისავე ხელით გამორეკა კონვენტიდან. გამეფდა რობესპიერი. მის გამარჯვებას ხელი შეუწყო იმ გარემოებამ, რომ ხალხი დარწმუნებული იყო რომის, ცოტას ილაპარაკებს და ბევრს ისაქმებსო, მაგრამ მისი იმედი აქაც გაცრუვდა და რობესპიერის დაცემის დღეს ხალხს მის სახსნელად თითიც არ გაუნძრევია. ხალხის იმედების მოტყუება რევოლუციის დაღუპვაა და სწორედ ამ გზას დაადგა ჩვენი კადეტები, რომელნიც, როგორც ეტყობა, ჩვენს რევოლუციაში ჟირონდისტების როლს

იტამაშებენ. არ ვიცი სურთ თუ არა მათ ჟირონდისტების ბედი ეწიოსთ.

* * *

როგორც ნაციონალური კრების უმრავლესობას, ისე ჩვენი „დუმის“ უმრავლესობას ამომრჩევლების მხრივ არა კლასიური ხასიათი ჰქონდა. ის მთელი საზოგადოების ოპოზიციონურ მისწრაფებათა გამომხატველად გამოვიდა, მაგრამ ბოლოს მას კლასიური ხასიათი დაეტყო. ის ორ ცეცხლს შუა არის გამომწყვდეული. ერთის მხრით ბიუროკრატია, მეორეს მხრით—სოციალური რევოლუცია. „დუმა“ ვერც ერთს მიმხრობია, ვერც მეორეს; მას რევოლუციისა უფრო ეშინია, ვიდრე მთავრობის. ამით აიხსნება მისი ყოყმანი, მისი მისწრაფება მოურიგდეს მთავრობას; მაგრამ კადეტებს ავიწყდებათ, რომ თუ მათი მთავრობასთან მორიგება შესაძლებელია, სოციალური რევოლუციის ინტერესები ვერ მოურიგდებიან ვერც მთავრობას, ვერც კადეტების რყევა-ქანაობას. მთავრობას კი ჰგონია, რომ მას რევოლუციის საბოლოოდ ჩასაქრობად კიდევ რამოდენიმე თვე სჭირია და მაშინ, როცა რევოლუცია მოსპობილი იქნება, აღარც კონსტიტუციის დამყარება იქნება მისთვის საშიშარი და დრო რომ მოიგოს,—სათათბიროს ალაპარაკებს, ალაპარაკებს ივნისის პირველ რიცხვებამდე, ივნისის პირველ რიცხვებში კი დაითხოვს სექტემბრამდე და ამ დროს, თავისუფლად დარჩენილი, დაახრჩობს რევოლუციას. კადეტებიც შეუგნებლად ხელს უწყობენ მთავრობის გეგმის განხორციელებას: ლაპარაკობენ, ლაპარაკობენ—გეგონებათ ტვინის ფალარათი დაჰმართნიათო. სათათბიროს ოცდა შვიდ აპრილს შეიკრიბა და ამ ერთი თვის განმავლობაში რა ჰქნა მან, რა გააკეთა, რა ისტორიული გადაწყვეტილება მიიღო? არაფერი. ის ლაპარაკობს. კავალევსკი მირაბოლობას იჩემებს—მთავრობას კი უხარია,—სიხარულით ხელებს იფშვნეტს. ასეთი სახიფათო საქმის მდგომარეობა ცხადდება ამ ბოლო დროს. თუ კადეტებს ყველა მხარს უჭერდა აქნამდის, ამ ბოლო დროს ოპოზიცია მათ წინაამდეგ იზრდება, მათკენ მიმართული კრიტიკა მწვავდება. კადეტებს და მთავრობას დაავიწყდათ რომ ისინი მარტონი არ არიან—არის კიდევ მესამე პირი—ხალხი. ეს დამარხული ხალხი ილვიძებს, სდგება მკვდრეთით. კადეტებს ჟირონდის დღე მოელის, მთავრობას კიდევ უარესი—იმედის თვალები ხელახლად რევოლუციამ მიიპყრო. რევოლუცია შესაძლებელი ხდება, რადგან მისი საჭიროება აშკარავდება და, ხელახლად დაწყებული, იგი, ალჭურვილი ოქტომბერ-ნოემბრის გამოცდილებით, უფრო მოკლე და საიმედო გზას აირჩევს.

პასუხი „მუშას“ *)

Vive la commune, enfants,
Vive la commune!
Et chacun aura son grain.
Son travail et du bon vin...
Vive la commune, enfants,
Vive la commune!..

ძვირფასო ამხანაგო!

თქვენმა წერილმა, რომელიც გულწრფელობით და სიმართლით არის გამსჭვალული. სევდა მომგვარა, როგორც თქვენს შესახებ ისე სოციალისტურ პარტიის იმ „აუარებელ მომხრეთა“ შესახებ, რომელთაც, ცხადია, მასწავლებლებმა, აგიტატორებმა, დეპუტატებმა და ორგანიზატორებმა ამ პარტიისა ვერ მიაწოდეს იმდენად ნათელი მცნებანი სოციალიზმის შესახებ, რომ თითეულ ამ „აუარებელ მომხრეთაგანს“ შესძლებოდეს სოციალიზმის გარჩევა სხვა პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ მოძღვრებათაგან.

„ნობათის“ პირველ ნომერშივე ჩვენ გამოვაცხადეთ (მეორე ნომერში თვით მე პირადად), რომ ჩვენ სოციალისტები ვართ, რომ სოციალიზმი უარჰყოფს არა მარტო 8 საათის, არამედ ყოველგვარ ძალდატანებით შრომას დაქირავებულ მუშისა კაპიტალისტის სასარგებლოთ; რომ სოციალიზმის საფუძველია საზოგადოებრივი და ეკონომიური თანასწორობა ყველა ადამიანთა, განურჩევლად სქესისა, ხნოვანებისა და ეროვნებისა; რომ კაპიტალისა, თავად-აზნაურობისა, მთავრობისა და სოციალდემოკრატიულ სახელმწიფოსმიერ ადამიანის შრომის ექსპლოატაციის მოსპობა არის სწორედ ძირითადი განსხვავება სოციალიზმსა და სხვა საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ მოძღვრებათა შორის. ამგვარ სოციალიზმის მოძღვრების გავრცელებას ემსახურება ჩვენი ორგანო.

ყოველივე ეს ჩვენ ვსთქვით უკვე დასაწყისში, თქვენ კი გულწრფელი კაცი და წევრი სოციალისტურ პარტიისა, გვეკითხებით ჩვენ: „რა არის თქვენი მიზანი“?

1. ჩვენი მიზანი თქვენი და სხვათა შრომის ექსპლოატაციის მოსპობაა, ვისგანაც არ უნდა იყოს ეს ექსპლოატაცია.

2. კაცთაშორის თანასწორობის განხორციელება.

3. სრული თავისუფლება თქვენთვისაც და სხვისთვისაც —ცხოვრება და იმგვარი ცხოვრების წესის, სპეციალობის, საზოგადოების და მხარის თავისუფლად ამორჩევა, რომელიც თქვენს გემოვნებას უფრო შეეფერება ისე, რომ ნებართვა არ აიღოთ არც პოლიციისაგან, არც ბებელისაგან ბერლინში არც პლეხანოვისაგან ჟენევაში და არც ჩვენი „პაწაწინებისაგან“,—

4. იმისთანა საზოგადოებრივი წყობილების განხორციელება ყველასთვის, სადაც დაბადებიდან უზრუნველ ყოფილ იქნება საზოგადოებრივი, მეცნიერული და წარმოებრივი აღზრდა სრული განვითარება მის ფიზიკურ, გონებრივ და ზნეობრივ ძალათა შეთანხმებულ და თანასწორ უფლებიან ადამიანთა შორის.

ყველა ამას ჩვენა ვთხოულობთ შრომის ხალხთათვის და **ყოველივე ეს სოციალიზმის ანბანია**. ვისაც სწამს ეს პრინციპები მას სოციალისტი ეწოდება, და როგორ მოხდა, რომ თქვენ, გულწრფელი წევრი სოციალისტური პარტიისა, გვეკითხებით ჩვენ: ვინ ხართო?

თქვენ, სოციალისტმა, არ აღიარეთ ძირითადი პრინციპები სოციალიზმისა!...

დამეთანხმეთ ეს უცნაური არის!...

კიდევ უფრო უცნაური არის თქვენი კითხვა: რა ნაირი თქვენი მსოფლიო შეხედულება?“ თუ თქვენ გაინტერესებთ ჩვენი საზოგადოებრივი შეხედულებანი, მაშინ, როგორც სოციალისტი, მაშინვე უნდა მიმხვდარიყავით, რომ ჩვენ, როგორც კომმუნისტები უარს ვჰყოფთ კაპიტალიზმს და ექსპლოატაციას, კერძო საკუთრებას და საქირაო შრომას. თქვენ სოციალ-დემოკრატიული მწერლები, დეპუტატები და ორატორები, რომ სამეცნიერო ჭეშმარიტებას გიხსნიდნენ, მაშინ ძლიერ ადვილათ გაიგებდით, რომ ჩვენ, როგორც ანარქისტ-კომუნისტები, თვით მივისწრაფვით და მუშათა კლასს, აგრეთვე მთელ მშრომელ კაცობრიობას მოუწოდებთ იმგვარ საზ

*) ჩვენგან მიღებულ „მუშის“ წერილს საპასუხოთ ეს წერილი მივიღეთ ერთ ჩვენ ამხანაგისაგან. რედ.

გადოებრივ წყობილების დაარსებისთვის, სადაც თვით თანასწორნი წევრნი მწარმოებელ კომმუნათა მოაწყობენ თავიანთ ცხოვრებას თავიანთივე ნებით, ნებაყოფლობითი შეთანხმებით, და შეუერთებიან მეზობლებსა და მთელ კაცობრიობას თავისუფალ კავშირებათ და ფედერაციებათ თანასწორ და თავისუფალ ადამიანთა.

მაგრამ თუ თქვენ გაინტერესებსთ ჩვენი მეცნიერული და ფილოსოფიური შეხედულებანი, მაშინ თქვენი კითხვა ჩემთვის ადვილი გასაგებია და სრულიადაც ბუნებრივი სოციალ-დემოკრატის მხრივ. მთელ ქვეყანაზე სოციალდემოკრატები დაარწმუნეს, ენგელსის სიტყვების შემწეობით, რომ ჰეგელი და მისი მოძღვრება მსოფლიო სულზე არის მეცნიერება. ამიტომაც მუშები განშორდნენ ნამდვილ მეცნიერებას ფიზიკოსებისას, ექიმებისასა და ბუნების მეტყველთა, მეცნიერება კი გარეშე ბუნების მეტყველებისა არ არსებობს, არც ყოფილა და არც იქნება. ჰეგელის მოძღვრება მსოფლიო სულზე ისეთივე ბოროტებაა, როგორც იეზუიტთა მოძღვრება ღვთაებრივ სულზე, რომელიდგანაც მათ გამოიყვანეს ადამიანის ცოდვილობის მოძღვრება, მონური მორჩილება და ერეტიკების დაწვა. მართალია, ჰეგელის მიმდევარნი კაცთა დაწვას არ ქადაგებენ, მაგრამ სამაგიეროდ მათ შეიტანეს სოციალიზმში დისციპლინა, გონებრივი მონობა მუშათა, ამით მათ შერყვნეს სოციალიზმი, დახშეს მუშათა გონება და უღალატეს მეცნიერებასა და პროგრესს.

კ ა ნ ო ნ ი

V.

კანონის უსარგებლობისა, მავნებლობისა და ანტი-სოციალური ხასიათის დამამტკიცებელი და მაჩვენებელი მეორედ და უმთავრესად აგრეთვე ის არის, რომ მონობის დროსაც ჰქონია კაცობრიობას მუდმივი ტენდენცია კანონის მოსპობისა, სახელმწიფო ორგანიზაციის წინააღმდეგ,—მაშინ, როდესაც სახელმწიფო მონობას, ერთი კლასის მიერ მეორეს დაჩაგვრას ჰქონდა ტახტი აღმართული საზოგადოებაში.

ხანგრძლივი ისტორია ადამიანთა თავისუფალ ორგანიზაციათა ბრძოლისა მრავალ ანტისოციალურ ძალთა წინააღმდეგ ნათლად გვიჩვენებს ადამიანის ამ მისწრაფებას.

აილეთ საშინელი ბრძოლანი ძველ საზოგადოებებში,—როგორი საშინელი სისასტიკით დასტაკებია ხოლმე ახალი საზოგადოებრივი აღორძინებული ძალა ძველ ძალას, ძველ ორგანიზაციას, ძველ დოგმატებს, ძველ ზნეობრივ, ღირებულებათა.

უუძველეს საზოგადოებებშიდაც ყოფილან დიდი რევოლიუციები, რომელთაც მიზანი ყოფილა მონობისგან განთავისუფლება და ახალი, თავისუფალი ორგანიზაციის შექმნა. მხოლოდ დაწვრილებითი დოკუმენტები არ არსებობს თანამედროვე ერუდისტებისა და კრიტიკოსებისათვის, რომ ნათელ ჰყონ ეს ფაქტები.

ძველ ხრონიკერებსა და ისტორიკოსებს უფრო ომებისა და მეფეების ისტორია აინტერესებდა, ვიდრე შინაგანი მისწრაფებანი ადამიანთა, და ამიტომ ისტორიის საგანი მაშინდელ დროში მხოლოდ სამხედრო ავანტიურა იყო და ზეპირ გარდმოცემებშიდაც იგი აჭარბებდა. ეს საკვირველი არ არის. ადამიანი მას უფრო აქცევს ყურადღებას, რაც იშვიათი მოვლენაა შედარებით, ვიდრე მუდმივ მოვლენათა, რაიცა ჩვეულებრივად იქცევა. მშვიდობიანი ცხოვრება და ნელი პროცესსი საზოგადოებრივ ახალ ძალთა წარმოშობისა და განვითარებისა ვერ იპყრობდა ადამიანის დაკვირვებას ისე, როგორც ომი თავისი

ფ ე ლ ე ტ ო ნ ი

მუშათა მოძრაობის ისტორიიდან

ინტერნაციონალი

III

სამუშაო დღის შემოკლება. ამ კითხვამაც ბევრი კამათი გამოიწვია, თუმცა, უნდა შევნიშნოთ, სამუშაო დღის შემოკლების საჭიროებას პრინციპიალური მოწინააღმდეგე არ გამოსჩენია კონგრესზე. ამ კითხვის გარჩევაშიც ინგლისელები და ფრანგები იღებდნენ უპირატეს მონაწილეობას. მათ შორის კი სჯა-ბაასი წარმოებდა არა იმის შესახებ, უნდა თუ არა შემოკლება სამუშაო დღეს, არამედ იმის შესახებ, თუ როგორი მოტივები უნდა ეხმარა კონგრესს ამ მოთხოვნილების საჭიროების დასასაბუთებლად. ინგლისელები, როგორც ეს უკვე აღვნიშნეთ, უფრო პრაკტიკულის, სარგებლის თვალით უყურებდენ ინტერნაციონალს და ამისთვის მათ რეზოლიუციაში ხსენებაც არ არის საზოგადო იდეოლოგიისა; ფრანგები კი უფრო თავის საზოგადო იდეოლოგიაზე ემყარებოდნენ თავიანთ მოთხოვნილებათა მოტივების აღნუსხვაში. აი რეზოლიუცია ინგლისელებისა: „ჩვენ უყურებთ სამუშაო დღის შემოკლების საჭიროებას, როგორც აუცილებელ პირობას, ურომლისოთ ყოველი ცდა მდგომარეობის გაუმჯობესებისა და განთავისუფლებისა ამაო იქნება. ის აუცილებლად საჭიროა მუშათა კლასის, ე. ი. ყოველ ნაციის უდიდეს სხეულისა ძალის, ჯანსაღობის და ენერგიის აღსადგინებლად, ის არ ნაკლებ საჭიროა მუშათა კლასის, მის სოციალურ და პოლიტიკურ ცხოვრების განსავითარებლად. ჩვენ გაძლევთ წინადადებას, რომ 8 საათით კანონის ძალით შემოფარგლულ იქმნას სამუშაო დღე. ეს მოთხოვნილება უკვე წამოყენებულ იქმნა წინ შეერთებულ შტატების მუშათა მიერ და თუ კონგრესი მიემხრობა ამ მოთხოვნილებას, ის გახდება მთელი ქვეყნის მუშათა მოთხოვნილებად.

ღამე მუშაობა შეიძლება ნება დართულ იქმნას, როგორც საერთო კანონისგან გამორიცხვა, კანონმდებლობის მიერ აღნიშნულ წარმოებისა ზოგიერთ დარგისთვის. საზოგადო დებულებათ კი ღამის შრომის სრული მოსპობა უნდა იქმნას მიღებული. ეს შემოფარგვლა სამუშაო დღისა ეხება სრულ წლოვან მუშათ-მამაკაცთ და დედა-კაცთ. დედაკაცისთვის სისასტიკით უნდა იქმნას აღკრძალული ღამე მუშაობა და აგრეთვე მითგან ისეთი შრომის ასრულება, რომელიც ბღალავს სქესობრივ ურთიერთობის სიწმინდეს და რომელსაც თავის მომწამლავ ან სხვა რამე მიზეზის გამო, ცუდი გავლენა აქვს მათს ჯანსაღობაზედ“.

საზოგადოთ რომ ვსთქვათ, ამ რეზოლიუციის წინააღმდეგ ჩვენ არაფერი გვაქვს, მაგრამ ინტერნაციონალი პირველად ლაპარაკობდა საქვეყნოდ ჟენევის კონგრესზე, მას სოციალისტურ ორგანიზაციად გახდომა სურდა, მისი აზრი იყო ყოველი მოთხოვნილება სოციალისტურის თვალით განეხილა, ამისათვის მაშინ ასეთ ვიწრო პროფესიონალურ, ანუ უკეთ, ტრედიუნიონურ რეზოლიუციის მიღება, ცოტა არ იყოს, საფიქრალი იყო. ყოველი კერძო მოთხოვნილების შესახებ მიღებულ რეზოლიუციაში უნდა ყოფილიყო გატარებული ის აზრი, რომ შედარებით იმ დიდებულ მიზანთან, რომლის გან-

საშინელებით, და ამიტომ ძველი ისტორიკოსებიც უფრო ამ უკანასკნელს აქცევდენ ყურადღებას, ვიდრე ნელ პროცესს განვითარებისას.

და როდესაც ახალი ძალის გაზრდა გამოიწვევდა ხოლმე ძველ ძალასთან შეტაკებას, როდესაც ეს შეტაკება მართლაც მიიღებდა ხოლმე ნამდვილ სამოქალაქო ომის ხასიათს, მხოლოდ მაშინ აღნიშნავდენ ისტორიკოსები ან ამ ომის ამბავს, ან აღწერდენ „დამშვიდების“ ისტორიას. უმეტეს შემთხვევაში კი სრულებითაც არ მოიხსენიებდენ ხოლმე, ან თუ მოიხსენიებდენ, —გაკვრით. ამასავე ჰმოწმობს მაგალითად შესანიშნავი ისტორიკოსი მასპერო, ეგვიპტის ისტორიის ზედ-მიწევნით მცოდნე.

საბერძნეთის ისტორიაში უკვე მეტი საბუთებია ამ ტენდენციის დამამტკიცებელი. ის საშინელი ბრძოლა, რომელსაც მონები ეწეოდენ ბატონთა წინააღმდეგ, რომ უარ-ეყოთ მათი **კანონი**, ის ბრძოლა აგრეთვე, რომელიც თვით მოქალაქეთა მხრით ხდებოდა მტარვალთა წინაალმიეგ, ის დევნა, რომელიც განიცადეს მრავალმა თავისუფალმა ორგალიზაციებმა საბერძნეთის საზოგადოებაში გაბატონებული კანონის მიერ,—ეს იყო **მოძრაობა** საბერძნეთის საზოგადოებისა, ეს მუდმივი ტენდენცია თავისუფლებისაკენ ასულდგმულებდა მას, სანამ მონობისა და დესპოტიური სახელმწიფოს,—კანონის გამარჯვებამ სიკვდილის მორევში არ შთანთქა დიდებული, ნიჭითა და მშვენიერებით აღსავსე ტომი ელლინთა.

რომის ისტორიაშიც წითელ ზოლად ევლება ეს ტენდენცია. მოიგონეთ საშინელი ბრძოლა პლებსისა და პატრიციატისა, ბრძოლა მონათა და მოქალაქეთა შორის,—საშინელი ბრძოლა, რომელიც სპარტაკის დამარცხებით გათავდა,—დევნა სენატისა და იმპერიის მხრივ თავისუფალ მუშათა და ხელოსანთა ორგანიზაციებისა, მოიგონეთ მთელი რომის უფლება, მთელი რომის კანონი, როგორი სისასტიკითა და სიმკაცრით ეპყრობოდა იგი ყოველივე დამოუკიდებელ ძალას, თავისუფალ ორგანიზაციას, თავისუფალ საზოგადოებრივ შემოქმედებას რომის საზოგადოებაში. ომითა და მონობით გამდიდრებულმა რომის ბურჟუაზიამ და არისტოკრატიამ შექმნეს თავიანთი საშინელი უფლება, საშინელი კანონი, რომელიც „კანონიერად“ სთვლიდა ყოველივე საშინელებას,— მთელ პროვინციათა ერთი კაცისათვის კუთვნილებას და შიმშილით ამოწყვეტას, მთელ კულტუროსან ქვეყანათა ამოჟლეტასა და გაძარცვას, შიგნით თავისუფალ მუშათა და ხელოსანთა თავისუფალ ორგანაზაციათა დევნას და დამონებას; არსებული მონობის წინააღმდეგ აჯანყებას კი იგი სთვლიდა დიდ **უბედურებად** (ვისთვის?), დიდ საზოგადოებრივ დანაშაულად, და სისხლის მორევში აღრჩობდა იგი ყოველგვარ ცდას ადამიანისას განთავისუფლებულიყო აუტანელი მონობისაგან.

რომის კანონი აუტანელი მონური კანონი იყო. მონობის მთელი საზიზღარი ფილოსოფია მის „უფლებაში“ გამოიხატა და ამ უფლების წინააღმდეგ ბრძოლა საუკეთესო ფურცლებს შეადგენს რომის ისტორიისას. სპარტაკი და გრაკხები უკვდავი რევოლიუციონერები იყვნენ.

რომში მზადდებოდა უდიდესი რევოლიუცია, რომელიც მთლად მოსპობდა რომის უფლებასა და “კანონს“, რომ ათასნაირ სხვა პირობებს არ მოესწროთ ურევოლიუციოდ მისი დაღუპვა. უკვე აღორძინებული იყო რომის ისტორიის ბოლოში ახალი ელემენტები საზოგადოებისა, უკვე კანონისა და სხვა მონურ დაწესებულებათა უარ-ყოფის სული თავს დასტრიალებდა მონურ, გიგანტურ რომს, მზად იყო რევოლიუციის ზღვა—წაელეკა ძველი აშმორებული წუმპე მონობისა და შეექმნა ახალი საზოგადოებრივობა, რომ ბარბაროსების შემოსევას სულ სხვა ნაირად არ შეებრუნებინა მისი ბედი.

ხორციელებასაც ესწრაფვის ინტერნაციონალი, ყოველივე კერძო მოთხოვნილება წვრილმანია. აღნიშვნა 8 საათიან სამუშაო დღის განხორციელებისა, როგორც ყოველ გაუმჯობესების და განთავისუფლების აუცილებელ პირობად, შემცდარი აზრია; ამასთანავე მოტივთა შორის საჭირო იყო ჩვენება რაიმე საზოგადო სოციალისტურ პრინციპისა. სწორედ ამ საჭიროებამ გამოიწვია ფრანგთა რეზოლიუცია. ამ მხრივ ფრანგთა რეზოლიუციებს დიდი მნიშვნელობა აქვსთ, თუმცა უნდა აღვიაროთ, არც ფრანგთა რეზოლიუციის რედაქცია არის საკმაყოფილო. ფრანგთა უმეტესობა პრუდონისტებისაგან შესდგებოდა, უმცირესობა კი სოციალისტთაგან.

აი უმეტესობის (პრუდონისტების) რეზოლიუცია: „1. კაცი თავისუფალია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მას შეძლება აქვს განავითაროს ყველა თავის ნიჭი; ამისათვის ყოველი გაგრძელება, სამუშაო დღის, რომელიც ხელს უშლის მას ამ განვითარებაში უარსაყოფია

2. ამიერიდან ჩვენ აღვიარებთ 8 საათიან სამუშაო დღეს სრულიად საკმარისად, რომ შექმნილ იქნას ყოველი ის, რაც საჭიროა ცხოვრების ყოველ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

3. ამხანაგობამ ყოველი ძალ-ღონე უნდა იხმაროს, რათა დააჯილდოვოს, ყოველი სამსახური, რომელსაც ვინმე გაუწევს მას, ერთხელ დადგენილი მინიმალურ სამუშაო ქირის მიხედვით.

8 საათიან სამუშაო დღის საჭიროება ფრანგების რეზოლიუციაში ნათლად არის აღიარებული, მაგრამ მკითხველი შენიშნავს, რეზოლიუციაში არაფერი არ არის ნათქვამი ქალთა შრომის შესახებ. ჩვენ უკვე ვსთქვით, რომ უმეტესობა ფრანგ-დელეგატთა პრუდონისტებისაგან შესდგებოდა. პრუდონისტებს კი დედაკაცის სოციალურ მდგომარეობის შესახებ თავისებური შეხედულება ჰქონდათ. საერთო საბჭო თავის მხრით კაპიტალიზმის ფატალიზმით იყო შებყრობილი. მის რეზოლიუციაში ნათლად არის გამოყვანილი ის აზრი, რომ ქალის პროლეტარიზაცია კაპიტალისტურ განვითარების აუცილებელი საჭიროება არის და კიდეც ემორჩილება ამ ფატალიზმს. პრუდონისტები კი ვერ ხედვენ ამ ფატალიზმს, ან კარგად ხედავენ მას, მაგრამ არ მიაჩნიათ ის ფატალიზმად და არ ემორჩილებიან მას. მათ სურთ, რომ ქალი სრულიად დახსნილ იყოს ქარხანა-ფაბრიკის გამრყვნელ-გამანადგურებელ ბრჭყალებისაგან. მათ ძლიერ საამოდ დარჩებოდათ, რომ ინტერნაციონალს მიეღო რეზოლიუცია, რომლის ძალით დედაკაცს სრულიად ეღეკრძალებოდა ფაბრიკა.ქარხნებში მუშაობა და ეს იმისათვის, რომ დედა-კაცი მათი აზრით უფრო ოჯახისათვის არის დანიშნული. მისი საქმე არის აღმზრდბლობა და ოჯახის მოწეს-რიგება; ქარხანა კი არღვევს ოჯახს, რყვნის სქესობრივ ურთიერთობას და ართმევს ბავშს აუცილებლად საჭირო აღმზრდელს—დედას. ამ მიმწრაფების გამომხატველი რეზოლიუციაც წარუდგინა კონგრესს ფრანგ-დელეგატების პრუდონისტულმა ნაწილმა, რომელშიდაც დედაკაცის შრომა (ფაბრიკა-ქარხნებში. კ.ო.) მოხსენებული იყო, როგორც მიზეზი ფიზიკურ, ზნეობრივ და სოციალურ გარდასვლისა. აქ საჭიროთ არ მიგვაჩნია ამ აზრთა კრიტიკული განხილვა. ჩვენ აღვნიშნეთ ამ საკითხის შესახებ პრუდონისტების აზრი, რათა გვეჩვენებია, რომ ისინი სრულიად სარეაქციო აზრებით არ

რომი მოკვდა ისე, რომ ვერ შეასრულა დიდი რევოლიუცია, იგი მოჰკლეს აგრეთვე გერმანიის ბარბაროსებმა. მას არ დასცალდა განეცადა დიადი უარ-ყოფა კანონისა,—რევოლიუცია,—თუმცა ეს ტენდენცია მუდამ იყო და პლებსის და პატრიციატის ბრძოლიდან დაწყებული გრაკხებამდის და სპარტაკამდის აცოცხლებდა, შინაარსს აძლევდა მის ცხოვრებას.

როდესაც ფეოდალური მონობა დააწვა უზარმაზარ ლოდივით ევროპის გულსა და მართლაც ნამდვილი ბარბაროსობის დაწესებულებანი გაჩნდენ მთელი ევროპის სივრცეზედ, საუკუნეთა განმავლობაში იზნიქებოდა ხალხი ბატონ-ყმობისა და ომების მძიმე უღელ ქვეშ,—მაშინაც დაიწყო ხალხურმა ძალამ შეკრება, დაიწყო ახალი შემოქმედება ხალხისა, ახალი, თავისუფალი ორგანიზაციები, რომელთაც აგრეთვე განიცადეს საშინელი დევნა მეფეთაგან და თავადთაგან, შემდეგ კი ქრისტიანე ეკლესიისაგანაც. როდესაც კი ეს ახალი ძალები საზოგადოებისა გაიზარნდენ, მომწიფდნენ ისე, რომ ბრძოლა შეეძლოთ ფეოდალურ უფლებასთან, ფეოდალურ კანონთან,—საშინელმა რევოლიუციის ქარიშხალმა დაჰქროლა მთელ ევროპას. ქალაქები და სოფლები განთავისუფლდენ მეფეთაგან და ეპისკოპოსთაგან, თავადთაგან და იმპერატორთაგან, და მე X—XIII საუკუნეებში შეჰქმნეს ის დიდი და განმაცვიფრებელი კულტურა, რომელზედაც არა ერთხელ გვქონია საუბარი. აქაც ის ტენდენცია გამოჩნდა ხალხისა,—მუდმივი სრბოლა კანონის უარ-ყოფისადმი.—როდესაც მე-XIII საუკუნის ბოლოში დაირღვა თავისუფალი ქაღაქი ბევრგვარ შინაგან და გარეგან მიზეზებით,—მწარმოებელმა ხალხმა მაინც ნახა გამოსავალი გზა და თავისი საკუთარი თავისუფალი ორგანიზაციებით უშველა თავს.—ეს იყო ქალაქების **კომპანიონაჟი**, თავისუფალი ორგანიზაციები მუშათა, რომელნიც მუდამ დევნილნი იყვნენ მეფისა, სამღვდელოებისა და პარლამენტის მიერ, მუდამ სცხოვრობდენ გარეშე ყოველივე სახელმწიფო სანქციისა, გარეშე სახელმწიფო ორგანიზაციისა, და ებრძოდნენ როგორც სახელმწიფოს, ე. ი. პოლიტიკურ მონობას, ისე კორპორაციებს,—ბურჟუაზიას—ე. ი. ეკონომიურ მონობას. გაფიცვები, საყოველთაო გაფიცვა, აჯანყებანი ქალაქის მუშათა და მათ წინააღმდეგ ჯარისა და პოლიციის მძვინვარება,—ყოველივე ეს თანამედროვე მუშათა მოძრაობის დამახასიათებელი არ არის,—ყველა ეს ძველი მოვლენაა, იმ მუდმივი ტენდენციის შედეგი, რომელიც ამოძრავებს ადამიანს და წარიტაცებს მუდამ ანარქიის იდეალისაკენ.

როდესაც სახელმწიფო მთელი თავისი სიმკაცრით, თავისი ორგანიზაციის სიძლიერითა, რომის უფლებისა და ქრისტიანე ეკლესიის დახმარებით ისევ აღორძინდა და მოედვა ევროპას მე XV საუკუნის ბოლოში, ამ ტენდენციამ ისევ იჩინა თავი. საშინელმა რევოლიუციებმა იფეთქეს ყველგან, და ის ძლიერი გონებრივი და ნივთიერი მოძრაობა, რომელსაც ჩვენ რეფორმაციის ეპოქას ვეძახით,—სხვა არა არის რა, გარდა ერთი მომენტისა ამ საერთო ისტორიულ სრბოლაში მუდამ გასახული ანარქიული იდეალისაკენ. დიდი უარ-ყოფა კერძო საკუთრებისა, სახნლმწიფო ორგანიზაციისა, საეკლესიო დოგმატთა და სხვა,—აი რა იყო ნამდვილი დამახასიათებელი მხარე მე XVI საუკუნის დიდ რევოლიუციათა, განსაკუთრებით ანაბაპტისტებისა და თომას მიუნცერის მოძღვრებისა, რომელმაც თავი შესწირა თავის ბრწყინვალე იდეალს. გლეხთა სისხლის მორევი იყო შედეგი ამ დიდ რევოლიუციათა,—სახელმწიფომ, კანონმა სძლია საზოგადოებრივობას და რევოლიუციას,—და თანამედროვე კაპიტალიზმისა და გაუმჯობესებული ბიუროკრატიული ცენტრალიზმის საძირკვლები უკვე ჩაიყარა.

და ის საშინელი, თავ-განწირული ბრძოლა, რომელსაც

ხელმძღვანელობდნენ, როგორც ამას სოციალ-დემოკრატები ამბობენ *) სარეაქციო აზრები კი არა, სრული დედაკაცის კაპიტალისტურ განვითარების გამრყვნელ და ოჯახის დამანგრეველ გავლენისაგან დაცვა სურდათ ფრანგ-დელეგატებს. მართალია, მათ ეს სამართლიანი მათი მისწრაფება უხეირო ფორმულით გამოხატეს, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში სოციალ-დემოკრატიულ „ფაბრიკის ქვაბში გამოხარშვის“ საჭიროების ფატალისტურ რწმენას აღუდგნენ წინ და ეს ცოტა ღვაწლი არ არის. რაც შეეხება ფრანგ-დელეგატთა უმცირესობას, აი მათი რეზოლიუცია დედაკაცის შრომის შესახებ: „ არა საკმარისი განათლება, მეტის მეტი შრომა, ძალიან იაფობა შრომისა და ფაბრიკაში ჯანსაღობის მხრივ ცუდ პირობებში მუშაობა— აი მიზეზები ეხლახან ფაბრიკაში მომუშავე ქალის ფიზიკურ და მორალურ დაღუპვისა. ეს მიზეწები შეიძლება მოსპობილ იქმნან შრომის უკეთესი ორგანიზაციით, ე.ი. კოოპერაციით. საჭიროა შრომის, რომელსაც ქალი ასრულებს თავის დასარჩენათ, უკეთეს პირობებში ჩაყენება, მაგრამ თვით შრომის უფლება ქალს არ უნდა წაერთვას.“ საჭიროა შევნიშნოთ, რომ პრუდონისტებს სრულიად არ სურდათ ქალისათვის წაერთმიათ უფლება შრომისა. მათ მიზნად ჰქონდათ დაეხსნათ ქალი ფაბრიკის გამრყვნელ და ოჯახის გამანადგურებელ გავლენისაგან. ეჭვი არ არის, კაპიტალისტურ პირობებში ქალისთვის ფაბრიკა-ქარხნებში მუშაობა მართლა შემლახველია სქესობრივ ურთიერთობის სიწმინდის, დამრღვევია ოჯახობრივი გრძნობისა. რაკი ქალი პროლეტარიატი ხდება, მას კრიზისების დროს, როგორც მამაკაცს, უსაქმობა წელი-წადში რამოდენიმე თვით არ ასცდება და იგი ამ შემთხვევაში ქუჩის მსხვერპლი ხდება, პროსტიტუცია იტაცებს მას თავის მომაკვდინებელ ტალღებით. ეს უბედურებაა, რომელიც ცხადია ყველასათვის, ამაში ყველა თანახმაა. უთანხმოება მხოლოდ იქ იწყება, რაცა ამ უბედურების თავიდგან ასაცდენად სახსრების ძებნას შეუდგებით ხოლმე. მარქსისტები, როგორც ფანატიკები კაპიტალიზმის განვითარებისა, როგორც მისი ფატალიზმის ალმსარებელნი, ემორჩილებიან ამ „სტიქიურ“ პროცესს: ეს აგრე უნდა მოხდეს, უნდა უსათუოდ ქალი, ისე როგორც გლეხი გამოიხარშოს კაპიტალიზმის ქვაბშიო. პრუდონისტები კი, რაკი აღიარებდნენ, როგორც ქალის ორგანიზმისათვის, ისე მისი ზნეობისათვის ფაბრიკა-ქარხანაში მუშაობის ცუდ-გავლენას, სცდილობდენ ამ თუ იმ სახსრით ამ მათი აზრით, „ოჯახის კერასთვის დანიშნულ არსების“ ფაბრიკა-ქარხნის გამრყვნელ და მომაკვდინებელ კლანჭებიდან ხსნას. აი მათი დანაშაული! შეიძლება დღეს ამ მსჯელობის ერთი ნაწილი შეცდომათ იქნას გამოცხადებული, მაგრამ ამასთანავე ნათლად სჩანს, რომ ამ აზრებისთვის მათ რეაქციონერებად დასახვა დიდი უსამართლობა არის. დავანებოთ თავი ამ მეორე ხარისხოვან საკითხს და გადვიაროთ სხვა კითხვების გარჩევაზე. შევნიშნოთ აქ მხოლოდ, რომ ინტერნაციონალი უკვე 1866 წელს თხოულობდა 8 საათიან სამუშაო დღეს. სოციალ-დემოკრატია, სოციალ დემოკრატიის კლასიკურ ქვეყანაში—გერმანიაში დღესაც ვერ ბედავს რვა საათიან დღის განხორციელების მოთხოვას **საქმით**, თვარა სიტყვების ბრახა-ბრუხით, ქე თხოულობენ. რეიხსტაგში 10 საათიან სამუშაო დღის პროექტი იქნა შეტა-

*). მაგ. Гюго и Штегманъ стр, 279 и Іеккъ стр. 39

მუშათა კლასი და გლეხობა ეწევა კანონისა და სახელმწიფოს წინააღმდეგ ამ უკანასკნელ 300 წლის განმავლობაში,—ინგლისის დიდი რევოლიუცია, საფრანგეთის დიდი რევოლიუცია, რომელმაც მთელი ევროპა შეანძრია,—მთელი სოციალიზმი მე-XIX საუკინისა, ეხლანდელი დიდი რუსეთის რევოლიუცია,—რა არის ყველა ეს, თუ არა ისევ გამოჩენა იმ ძველი, მუდმივი ტენდენციისა კაცთა საზოგადოებაში,—განთავისუფლდეს ადამიანი შემბოჭველი სახელმწიფო მონობისაგან, ყველა მისი კანონებისაგან, და დაიმკვიდროს ნამდვილი თავისუფლება, ეკონომიური და პოლიტიკური თავისუფლება—მოაწყოს საზოგადოებრივი ცხოვრება ისე, რომ ინდივიდი მართლა წარმოადგენდეს ნამდვილ თავისუფლების განხორციელებას და მომქმედ, შეგნებულ არსებას.

დიახ, არსებობს ეს ტენდენცია უხსოვარი დროიდამ საზოგადოებაში. ის დაწესებულებანი, რომელნიც თავისუფლად სდგებოდნენ თავდაპირველად,—კლანები, თემები, სოფლის კომმუნები,—თავის დღეში არა ხმარობდნენ სახელმწიფოს აბსურდულ ძალ-მომრეობას ადამიანთა წინააღმდეგ, და როდესაც ათასგვარ მიზეზთა გამო ეს თავისუფალი ორგანიზაციები იშლებოდნენ,—ადამიანები თავ-განწირულად ებრძოდნენ ამ განმანადგურებელ ძალებს,—ან ისევ იბრუნებდენ ძველ თავის დაწესებულებათ მონობისაგან განწმენდილსა და განმშვენიერებულს, როგორც მაგალითად საშუალო საუკუნის ქალაქები,—ან და ახალ ორგანიზაციებს არდგენდენ მონობის გარეშე, მუდამ დევნილნი ამ უკანასკნელის მიერ, რომ იქმაინც შეეფარებინათ თავი დროებით, მოეკრიბათ ძალა, და შემდეგ აეფეთქებინათ მთელი გახრწნილი საზოგადოება საყოველთაო კანონის უარ-ყოფით, საყოველთაო რევოლიუციით. ისტორია დაუშრეტელი წყაროა ამგვარი მაგალითებისა. იგი თვით ამ მაგალითთაგან შესდგება უმთავრესად. აილეთ იტალიელი ისტორიკოსები მურატორი,—ჯინო კაპპონი, ლეო და ბოტტა, ჯუზეპპე ფერრარი, სისმონდი და სხვანი, წაიკითხეთ მათი მოთხრობანი და—ნათლად დაინახავთ იტალიის ხალხის სულის კვეთებას საუკუნეთა განმავლობაში, მის მუდმივ ტენდენციას და ცდას კანონის უარ-ყოფისადმი. აილეთ ოგიუსტენ ტიერრი, ლიუშერი, ლევასსერი და მრავალი ისტორიკოსნი საფრანგეთისა, განსაკუთრებით გადაათვალიერეთ საფრანგეთის კომმუნათა ისტორია რომელნიც აღწერეს ოგიუსტენ ტიერრმა და სისმონდიმ, გაიცანით თვით შინაარსი დიდი რევოლიუციისა და უკანასკნელი საშინელი დრამა მუშათა ცხოვრებისა,—პარიზის კომმუნა,—და დარწმუნდებით, რაში გამოიხატება ეს ტენდენცია. აილეთ აგრეთვე სხვა ქვეყნები და იგივე ბრძოლის სურათი წარმოგიდგებათ თვალ წინ ყველგან და ყოველთვის, როდესაც კი კანონი ჰკლავს საზოგადოებრივ ორგანიზაციას.

აილეთ ის თავისუფალი ცხოვრება, მუდამ დევნილი სახელმწიფო ორგანიზაციათა მიერ,—სოფლის თემი, გილდიები, გერმანიის ჰანზა მაგალითად, თვით ათასჯერ ნახსენები თავისუფალი ქალაქები საშუალო საუკუნოებისა, აგრეთვე მრავლის უმრავლესი მუშათა და გლეხთა ორგანიზაციები ხან-მოკლეთა ვისუფლების მოკვლის შემდეგ სახელმწიფოსაგან და კანონისაგან,—ყველგან და ყოველთვის, საბერძნეთიდან მოკიდებული ჩვენ დრომდი,—განიხილეთ ისტორია მათი ბრძოლისა, მათი დამარცხებისა, ისტორია მათი შემოქმედებისა და მშვიდობიანი ცხოვრებისა, ისტორია დიდ რევოლიუციათა, სადაც ისინი იყვნენ მომქმედ ელემენტებად,—და მაშინ გაიგებთ, თუ რა არის ეს ტენდენცია, მაშინ გაიგებთ რომ ყოველთვის ეს უკანასკნელი დიდ რევოლიუციად იქცევა ხოლმე, რომელიც საყოველთაო უარ-ყოფაა კანონისა, სახელმწიფოისა, კერძო—საკუთრე-

---

ნილი მათგან. და ეს ჰქნა სწორედ იმ სოციალ დემოკრატიამ, რომელსაც 1895 წლისათვის ენგელსი სრულ გაბატონებას უწინასწარმეტყველებდა და რომელიც თავის პროგრამაში სწერს (რა ულირს!) 8 საათიან სამუშაო დღის მოთხოვნილებას.

რაც შეეხება კითხვას კოოპერატიულ და პროფესიონალურ საზოგადოებათა შესახებ, კონგრესის დიდმა ნაწილმა მიიღო შემდეგი რეზოლიუციები:

კოოპერატიულ შრომის შესახებ: „მიზანი საერთა შრომისა ამხანაგობისა იმაში მდგომარეობს, რომ მან გააფართოვოს და გააერთიანოს ფორმის მხრივ, მოძრაობა მუშათა კლასებისა, რომელიც თავის თავად იჩენს თავს და არა იმაში, რომ მან მოახვიოს თავზე ამ მოძრაობას ესა თუ ის დოქტრინალური სისტემა. კონგრესმა, ამისათვის, არ უნდა გამოაცხადოს არავითარი სპეციალური სისტემა კოოპერაციისა, არამედ მხოლოდ ნათელ ჰყოს მისი ზოგიერთი ზოგადი ძირეული პრინციპი:

1. ჩვენ აღვიარებთ კოოპერატიულ მოძრაობას, ერთერთ იმ ფორმად, რომელიც უნდა მიიღოს თანამედროვე კლასიურ წინააღმდეგობაზე დამყარებულმა წყობილებამ. კოოპერატიული მოძრაობის დიდი ღვაწლი იმაში მდგომარეობს, რომ ის ამტკიცებს პრაკტიკულად გამაპროლეტარებელ და დესპოტიურ სისტემის, რომელიც მდგომარეობს შრომის კაპიტალის მიერ დაჩაგვრაში, მოსპობის შეძლებულებას. ის ამტკიცებს აგრეთვე რესპუბლიკანურ კეთილდღეობის მომასწავებელ სისტემის, სისტემის თანასწორთა და თავისუფალ მწარმოებელთა ასოციაციის განხორციელების შეძლებულებას.

2. მაგრამ კოოპერატიული მოძრაობა, თუ ის შემოფარგლული იქნება იმ ვიწრო საზღვრით, რომელიც შეუძლიან მისცენ მას თითო-თითოდ დაკავშირებულმა მუშებმა, ვერ შესძლებს თავის საკუთარის ძალით კაპიტალისტურ საზოგადოების გარდაქმნას. რომ სოციალური წარმოება გარდიქმნას დიდ ჰარმონიულ სისტემად თავისუფალ და კოოპერატიულ შრომისა, საჭიროა გარდაქმნა მთელ სოციალურ წეწ-წყობილებისა, ცხოვრების პირობებისა და საზოგადოებრივ ურთიერთობისა: რაც ყოვლად შეუძლებელია განხორციელდეს, თუ არ არის ორგანოში მოყვანილი საზოგადოებრივი ძალა, ე. ი. თუ სახელმწიფოებრივი ძალა არ გადავა კაპიტალისტთ და მემამულეთ ხელიდან მუშათა ხელში.

3. ჩვენ წინადადებას ვაძლევთ მუშებს მიეცენ უფრო კოოპერატიულ წარმოებას, ვინემ კოოპერატიულ ვაჭრობას. კოოპერატიული ვაჭრობა თანამედროვე ეკონომიური სისტემის მხოლოდ ზედაპირს ეხება, კოოპერატიული წარმოება კი არყევს თვით დასაბამს თანამედროვე ეკონომიურ სისტემისას.

4. ჩვენ წინადადებას ვაძლევთ კოოპერატიულ საზოგადოებებს გადასდონ ერთი ნაწილი მთელი შემოსავლისა პროპაგანდის თანხად. გაავრცელონ და იქადაგონ თავიანთი პრინციპები თეორიულად და პრაქტიკულად, სიტყვით და საქმით; დარწმუნებით და მაგალითით ხელი შეუწყონ ახალ კოოპერატიულ საწარმოკო საზოგადოებათა დაარსებას.

5. რომ კოოპერატიული საზოგადოებები ბურჟუაზიულ დაწესებულებად არ გადიქცნენ საჭიროა, რომ მუშები მათში თანაბრად იღებდნენ მონაწილეობას. ჩვენ შეგვიძლია მივიღოთ, როგორც დროებითი ზომა, პატარა პროცენტის დაარსება.

პირველი ნაწილი ამ რეზოლიუციისა დღესაც შეიძლება

ბისა, ყველა ძველ ღირებულებათა — და შემქნელი ახალთა, თავისუფლებისა და მშვენიერების სულის ჩამდგმელი ადამიანის ცხოვრებაში. **რევოლიუცია — დიადი მტერია კანონისა, როგორც საზოგადოებრივობის აღმადგენელი მოძრაობა ადამიანთა საზოგადოებისა.**

აიღეთ თანამედროვე სოციალიზმი, — თანამედროვე ტენდენცია მუშათა კლასთა — სრული, ინტეგრალური განთავისუფლებისადმი: რამდენი გონებრივი ენერგიაა დახარჯული მეცნიერულად დაემტკიცებინათ ეს ტენდენცია, კრიტიკის ცეცხლით დაეწვათ ძველი ღირებულებანი, შეექმნათ ნათლად და მკაფიოდ გამოხატული მთელი ფილოსოფიურ — მეცნიერული მსოფლიო შეხედულება სოციალიზმისა, გამოეხატათ მეცნიერული ფორმულებით მთელი ტენდენცია სოციალიზმისაკენ, დაეხატათ იდეალი მომავალი საზოგადოებისა და სხვ.; რამდენი ორგანიზაციებია შემდგარი (ჩვენ არ ვამბობთ იმ მრავალგვარ და მრავალ რიცხვოვან არა-სოციალისტურ საზოგადოებებზედ, რომელნიც არსებობენ კანონსა და სახელმწიფოს გარეშე და დაღუპვის მაგიერ ხარობენ, რაიცა პირდაპირ, თვალსაჩინოდ ამტკიცებს საზოგადოებრივობისა და კანონის არა თუ სხვა და სხვაობას, არამედ უმეტეს ნაწილად პირდაპირ წინააღმდეგობას) მუშათა, გარკვეული იდეალით, ბრძოლისათვის განმზადებული, უკვე ბურჟუაზიისა და სახელმწიფოს გარეშე და პირის პირ მდგარი, რამდენი ცდაა დახარჯული რევოლიუციის მზადებისთვის, რომ ბოლოს დიდმა რევოლიუციამ წაჰლეკოს მხოლოდ ძველი მყრალი საზოგადოება და ახალი თავისუფალი საზოგადოება დააარსოს სოლიდარობაზედა და თავისუფალ, ნება-ყოფლობით პრინციპზედ.

თვითეული პატარა საზოგადოებაც კი კანონის გარეშე მდგარი, არა სოციალისტურიც-კი, — თვითეული მუშათა ორგანიზაცია, თვითეული გამოხატულება მუშათა სოლიდარობისა, თვითეული ბრძოლა კანონის წინააღმდეგ, თვითეული საზოგადოებრივი მოვლენა, მიმართული კანონის წინააღმდეგ [illegible] გვანახვებს, — თუ თვალნი გვაქვს, — კაცობრიობის ახლო მომავალს. მთელი თანამედროვე ცხოვრება, აზრი, მოქმედება, ემზადება სწორედ იმ დიდი რევოლიუციისათვის, რომელმაც უნდა მოსპოს კაპიტალიზმი, სახელმწიფო და კანონი. — ამაშია დედა-ძარღვი მთელი თანამედროვე საზოგადოებრივი აღელვების. ამითი დაიწყო რუსეთის დიდი რევოლიუციაც, — და კიდევ გამოდიან და გაიძახიან: „უკანონოდ“ ცხოვრება არ შეიძლება! ეს დაკვირვებისა და მცნებათა გაგების უნიჭობას ამტკიცებს, თუ გნებავთ, მაგრამ ჩვენის ფიქრით, ძლიერ ბევრთათვის ზოგიერთ ცნებათა გამოურკვევლობასა და განუსაზღვრელობასაც...

თვით თანამედროვე ცხოვრებაში ჩნდება შთანაჩენი ანარქიისა, — ეს არის უარ-ყოფა სახელმწიფოისა და კანონისა, რომელიც თანამედროვე ადამიანს უკვე თავს აბეზრებს — და მის განაზებულ სულსა, გულსა და გონებას აღარ შეუძლია სახელმწიფო მათრახი აიტანოს: მას სწყურია თავისუფალი ორგანიზაცია, საცა ინდივიდი სუვერენია, სრული თავისუფალი, — ეს კი უარყოფაა კანონისა. მუშათა მრავალი მასსა უკვე ორგანიზაციებად არის შემდგარი გარეშე კანონისა და სახელმწიფოისა, იგი თხოულობს ყველა საწარმოო საშუალებათა განსაზოგადოებრივებას და საწარმოო კომმუნის მოწყობას უჟანდარმოდა და უკაპიტალისტოდ, ისე რომ, — თვითო ინდივიდს ჰქონდეს სრული თავისუფლება, სრული ინიციატივა, აგრეთვე მის ყველა მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების შეძლება ნაკლების შრომით, — ეს კი კომმუნიზმია, მაშასადამე უარ-ყოფა კანონისა, რომელიც კერძო საკუთრებასა და ეკონომიურ

მიღებული იქნას თითქმის შეუსწორებლად გარდა მეორე მუხლის უკანასკნელ სიტყვებისა, სადაც დიქტატურისაკენ მისწრაფება ნათლად არის გამოხატული და რომლის გასვლაც უნდა მიაწეროს იმას, რომ სოციალისტური თვით შეგნებილება წევრთა უმეტესი ნაწილისა ჯერ კიდევ არ იყო კარგად განვითარებული. დიქტატურის საკითხი შემდეგ კონგრესებზე საშინელის სიმწვავით იჩენს თავს, ჩვენც მაზედ მერმედ მოვილაპარაკებთ.

რაც შეეხება მესამე, მეოთხე და მეხუთე მუხლებს ისინი დღეს დაძველებულად უნდა იქნან აღიარებულნი. მერმინდელმა ცხოვრებამ გვიჩვენა, რომ კოოპერატიული საზოგადოება უძლურია შეასრულოს როლი მებრძოლი ორგანიზაციისა, ის თითქმის ყოველთვის სწორედ გაბურჟუაზების გზას ადგება და ჰქმნას წვრილ ბურჟუაზიას მუშათა შორის. ერთად ერთი მისი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ პროპაგანდას აძლევს მატერიალურ დახმარებას, მაგრამ ამასთანავე კონსერვატიულ სულის მდგომარეობას ავრცელებს მუშათა შორის. საუკეთესო კოოპერატორ მუშათა შორის ის ჰკლავს სარევოლიუციო მისწრაფებათ. მედუქნეობა და რევოლიუცია ორი სულ სხვა და სხვა რამეა. რაც შეეხება კოოპერატიულ საწარმოო დაწესებულებათ ის შეგვიძლია მივიჩნიოთ სოციალისტურ წარმოების პრაქტიკულ ცდათ, მაგრამ ის მხოლოდ ცდა არის და მას მხოლოდ ცდის მნიშვნელობა აქვს და ამისათვის ის არ უნდა იქნას მიჩნეული სოციალური გარდაქმნის სახსრად.

პროფესიონალურ სიზოგადოებათა შესახებ კონგრესმა შემდეგი დიდმნიშნელოვანი რეზოლიუცია მიიღო:

1) **წარსული პროფესიონალურ საზოგადოებათა.** კაპიტალი არის თავმოყრილი სოციალური ძალა, მუშას კი ხელში აქვს მხოლოდ მისი ინდივიდუალური სამუშაო ძალა. ამისათვის ყოვლად შეუძლებელია მათ შორის სარგებლიანი ხელშეკრულობის დასკვნა. სადაც შრომის მატერიალური პირობები ერთ მხარეზეა და მწარმოებელი ძალა მეორე მხარეზე — საყოველთაო სარგებლიანი ხელშეკრულობა შეუძლებელია. ერთად ერთი სოციალური ძალა, რომელიც მუშებს დარჩენიათ — ეს მათი მრავალრიცხოვნობაა. მაგრამ ამ რიცხოვნობის ძალა ირღვევა ერთობის უქონლობის გამო. დაქსაქსვა მუშებისა შედეგია მათ შორის არსებულ კონკურენციისა, ამ კონკურენციაზე ემყარება მათი განცალკევება. თავდაპირველად პროფესიონალური კავშირები აღმოცენდნენ კაპიტალიზმის დესპოტიურ მბრძანებლობის წინააღმდეგ მებრძოლ მუშათა ნება-ყოფლობით მომხდარ ცდების მეოხებით, ცდებით, რომელთაც მიზნად ჰქონდათ მუშათა დაახლოვება, რათა ერმანეთს შორის კონკურენცია აეცილებიათ თავიდან და, სხვა თუ არა, ისეთი პირობები მაინც შეექნათ, რომელნიც შეძლებას მისცემდა მათ უბრალო მონების მდგომარეობიდან გამოსულიყვენ.

ამისათვის პირდაპირი მიზანი პროფესიონალურ კავშირებისა იზღუდება მხოლოდ იმ ბრძოლაში მონაწილეობით, რომელიც სწარმოებს შრომასა და კაპიტალს შუა. ის არის კაპიტალის ძალმომრეობის საწინააღმდეგო იარაღი და აგრეთვე დამცველი მუშათა ინტერესებისა სამუშაო ქირის და დროის საკითხებში. ამ ნიადაგზე მოქმედება პროფესიონალურ კავშირებისა არათუ უფლებისებურია (правомѣрный), არამედ

მონობას განამტკიცებს. ყველგან, ცხოვრების რომელ დარგშიდაც არ უნდა ჩაიხედოთ,—ყველგან უარ-ყოფაა ძველისა და მისწრაფება ახლისადმი: მეცნიერებაში აღარ არის თაყვანის ცემა „კანონთა,“ საერთო კანონთა, რომელიც განაგებს ყოველისფერს. მეცნიერება გაანარქისტდა: იგი ეძებს მოვლენათა უბრალო ახსნას, მათ ერთმანეთში განწყობილებას, მათ განწყობილებას კაცთან, ამ უკანასკნელის მიერ ამათ ნამდვილ შეგნებასა და მოხმარებას. ხელოვნებაში და ლიტერატურაში ახალი სული შევიდა, სული მედიდური და თავისუფალი, მომავალი თავისუფალი შემოქმედებისა, სული ინდივიდუალიზმისა, რომელიც ადამიანის განსპეტაკებულ ზნეობას მსგავს ზნეობრივ არსთ შეუერთებს თავისუფლად და წარიტაცებს საერთო იდეალისაკენ. წარმოებაში მუდმივი ბრძოლის ზახილია და უკვე ხმალ-ამოწვდილი მიისწრაფიან მუშები დაანგრიონ საუკუნო პრივილეგიები მუქთა-ხორათა და შექმნან კომმუნისტური წარმოების საშუალებით იმისთანა პირობები, სადაც მშრომელი მეცნიერებითა, ხელოვნებითა და თავისუფალი შრომით გახდება ნამდვილი თავისუფალი ადამიანი, კმაყოფილი და მუდამ წინ მსრბოლი ბუნების საიდუმლო წიაღთა შინა, მის თვალ-უწვდენელ ასპარეზზედ. უკვე ზნეობრივი რევოლიუცია მოხდა,—მზადდება დიადი, საშინელი განმაწმენდელი ნივთიერი რევოლიუცია,—სოციალური რევოლიუცია, რომელიც ახალ განწყობილებათ დაუდებს საფუძვლად საზოგადოებას,—იმგვარ საფუძველს, რომელზედაც თავის დღეში ვერ აღმოცენდება ვერც კაპიტალიზმი, ვერც სახელმწიფო თავისი კანონით, ვერც სარწმუნოებრივი დოგმატები. დაჰკრა დიდებულმა საათმა, როდესაც საზოგადოებრივობამ, თავისუფალმა ორგანიზაციამ უნდა გაარღვიოს კანონისა და ძალმომრეობის ყრუ, მავნებელი, სულის დამხშობი, უაზრო და შემხუთველი კედელი,—როდესაც სიტყვა „კანონი“ უნდა ა[illegible] ოიშალოს ადამიანთა ლექსიკონიდამ სრულიად. ეს იქმნე[illegible] მაშინ, როდესაც საზოგადოება **უკანონოდ** [illegible] თავი[illegible] მისწრაფებისამებრ, **მეცნიერებაშიც** კი,—მაგრამ ამაზედ შ[illegible] მდეგ, უკანასკნელ წერილში, რომელიც დასკვნა იქმნება ჩვენ[illegible] პატარა კრიტიკისა.

Baton

ნაწყვეტები სოციალიზმის ისტორიიდან

მეცნიერება

(თარგმანი).

შევნიშნავთ, მანიფესტი დაწერილია იანვარში, 184[illegible] წელს, ე. ი. ორის წლის შემდეგ (1845-დან) იმისა, მარქს[illegible] და ენგელსმა რომ აღმოაჩინეს და დაამუშავეს ის, რაც მო[illegible] განმა თავისს სოლცარს შრომაში შეიმუშავა. მანიფესტის ა[illegible] ტორებს რანაირათ შეეძლოთ მოეთხოვათ სახელმწიფოს გა[illegible] ლიერება, სახელმწიფო წარმოება, სახელმწიფოს მონოპოლია[illegible] სახელმწიფოს შრომის არმიის შექმნა, მით უმეტეს მიწის წა[illegible] რმოებისათვის, თუ ისინი ჯერ კიდევ 1845 წელს იმ დასკ[illegible] ნამდე მივიდნენ, რომ სახელმწიფო უნდა გაჰქრეს, რომ პრო[illegible] გრესს ამისკენ მივყევართ, და რომ ყოველი მეგობარი პრო[illegible] გრესისა, თანასწორობისა და სოციალიზმისა ხელს უნდა უწ[illegible] ყობდეს სახელმწიფოს დამხობას, „იმის მუზეუმში ჩაბარებას“ და არა იმის გაძლიერებასა და გაუკვდავებას? ეს საკვირველ[illegible] აღმომჩენელნი მთელის სიცოცხლის განმავლობაში გამუდმ[illegible] ბით რისთვის იბრძოდნენ პრუდონისა, ბაკუნინისა, იურ[illegible] ფედერაციისა და ყველა ანარქისტების წინააღმდეგ,—სწორე[illegible] იმისთვის, რომ ეს უკანასკნელნი სახელმწიფოს დამხობას ქ[illegible]

ყოვლად საჭიროც არის. ეს მოქმედება არ შეიძლება შესწყდეს სანამ არსებობს თანამედროვე სისტემა; ის კი არა ის უფრო უნდა გაფართოვდეს სხვა და სხვა ქვეყნების პროფესიონალურ მოძრაობათა შეერთების საშუალებით.

ამას გარდა, პროფესიონალური კავშირები შეუგნებლად გახდნენ მუშათა კლასის ორგანოში მომყვანელ ცენტრად ისე, როგორც მუნიციპალიტეტები და თემები ბურჟუაზიის ორგანოში მომყვანი ცენტრები იყვნენ.

თუ პროფესიონალურ კავშირებს აქვთ პირველად აღნიშნული მნიშვნელობა ყოველდღიურ ბრძოლაში კაპიტალს და შრომას შუა, რომელიც ნამდვილი პარტიზანული ბრძოლაა, მეორე მნიშვნელობა პროფესიონალურ საზოგადოებათა კიდევ უფრო დიდია, რადგან მათ, როგორც ორგანოში მოყვანილ ძალათ, მიზნად აქვთ ხელი შეუწყონ შრომის ყიდვაზე დამყარებულ სისტემის და კაპიტალის მეფობის სრულ მოსპობას.

2. **აწმყო პროფესიონალურ კავშირთა.** ეს კავშირები მთელ თავის ყურადღებას აქცევდნენ ყოველ დღიურ პირდაპირ ბრძოლას კაპიტალის წინააღმდეგ, მათ კიდევ არ ესმით სავსებით მნიშვნელობა მთელი მათი ძალისა — მთელი თანამედროვე წარმოებითი სისტემის წინააღმდეგ. ამისთვის იყო, რომ ისინი საზოგადო სოციალურ და პოლიტიკურ მოძრაობაში არ ერეოდნენ, მაგრამ ამ უკანასკნელ ხანს მათ შეიგნეს—სხვაგან თუ არა ინგლისში მაინც—თავიათ დიდებული ისტორიული როლი. ეს ცხადად სჩანს შეფილდის დელეგატთა პროფესიონალურ კონფერენციის შემდეგი დადგენილებიდან: „დავადგინეთ რომ ეს კონფერენცია თანაუგრძნობს საერთაშორისო ამხანაგობის მისწრაფებას, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ დააკავშიროს სხვა და სხვა ქვეყნის მუშები ერთ საერთო ძმუ[illegible] კავშირში. გულიანად ურჩევს კავშირებს, რომელთა წარმო[illegible] მადგენელნი იმყოფებიან ამ კონფერენციაზე, შევიდნენ ამხ[illegible] ნაგობაში, რადგან ეს ყოვლად საჭიროა ყველა ქვეყნის მუშ[illegible] ბის სიკეთის და წარმატებისთვის.

3. **მომავალი პროფესიონალურ კავშირებისა.** იმ ყოვე[illegible] დღიურ ბრძოლას გარდა, რომელსაც ეს კავშირები ეწევია[illegible] კაპიტალის ძალმომრეობის წინააღმდეგ, მათ უნდა დაეჩვიო[illegible] შეგნებულ მოქმედებას, როგორც ცენტრმა მუშათა კლას[illegible] ორგანიზაცისა მათ უნდა იმოქმედონ მუშათა კლასის დ[illegible] დებული იდეალის—მისი სრული განთავისუფლების ინტერ[illegible] სებისა თანახმად. მათ ხელი უნდა შეუწყონ ყოველ სოცი[illegible] ლურ და პოლიტიკურ მოძრაობას, რომელიც ამ მიზნისკ[illegible] იქნება მიმართული, შეხედონ თავიანთ თავს, როგორც აქტ[illegible] ვურ მებრძოლთ და წარმომადგენელთ მუშათა კლასისა. მათ გა[illegible] საკუთრებულ ენერგიით უნდა დაიცონ მუშები, რომელნი[illegible] უფრო ნაკლებ შემოსავლიან შრომას ეწევიან, მაგალითად მ[illegible] წის მომუშავენი, რადგან ისინი განსაკუთრებით ცუდ პ[illegible] რობებში არიან ისე, რომ არც კი შეუძლიათ რაიმე ორგ[illegible] ნოში მოყვანილი წინააღმდეგობა გაუწიონ მეპატრონეთ. [illegible] ნაირი ქცევა ამხანაგობას სიმპატიას მოუხვეჭს, მას მიემხრო[illegible] ყველა ის, ვინც ჯერ არ მიჰკედლებია მას, ნათელ ჰყოფს რო[illegible] მიზანი ამხანაგობისა არის არა ვიწრო ანგარიული, არამედ სრუ[illegible] ლი განთავისუფლება აუარებელ დაჩაგრულ ხალხისა“.

ასეთი იყო ეს დაუფასებელი რეზოლიუცია პროფესიო[illegible] ნალურ მოძრაობის შესახებ. შემდეგში ვნახავთ, როგორ უღ[illegible] ლატა ამ რეზოლიუციის დედა აზრს სოციალ დემოკრატია[illegible]

დაგებდნენ? განუწყვეტლად რისთვის უსევდნენ ზემოხსენებულ რევოლიუციონერ-კომუნისტებს ლიბკნეხტსა და აველინგს, ლაფარგსა და იგლეზიასს, ნ. უტინსა და პლეხანოვს?—ამათმა ჯერ ისევ 1845 წელს მიითვისეს მორგანის წიგნი რისთვის? სჩანს, ესეც გულმავიწყობით!..

მერე, აი, შემდეგი ადგილი,—ესეც გულმავიწყობით არის? დაე პატიოსანმა ადამიანებმა საჯონ. ამისთვის ვუძღვნით ჩვენ იმათ ჩვენს წიგნს.

გულმოდგინედ სცდილობდა-რა მარქსისთვის დიდებულ სახელის შეძენას, ენგელსს არ შეეძლო დაკმაყოფილებულიყო მხოლოდ იმითი, რომ თავის მეგობრისათვის მიეთვისებინა ცალკე შესანიშნავი აზრები და ნაწარმოები ინდუქტიურ მეცნიერების მოღვაწეთა, ჭეშმარიტების უანგარო და ღრმად მოაზროვნე მკვლევართა. იმას დასჭირდა მარქსი ნიუტონისა და კაცობრიობის სხვა დიდებულ მოღვაწეთა გვერდით დაეყენებინა. ენგელსს რომ მოუსმინოთ, მარქსი კაცობრიობას განვითარების ახალ გზათა აღმომჩენელთა შორის ერთი იმ გენიოსთაგანი იყო, რომელთაც ძველ დროში ხალხი აღმერთებდა. ვითომ მარქსამდე სოციოლოგიაში წყვდიადი იყო, სოციალიზმში ფანტასტიური უტოპია. მოვიდა იგი, ენგელსთან განუყრელად შეკავშირებული და მეცნიერებანი აჰყვავდნენ, სოციალიზმი მეცნიერებად იქცა, ყველა ეს დიდებულ აღმოჩენათა მეოხებით მოხდა, მაგრამ დაე თვით ენგელსმა ილაპარაკოს.

„ორის დიდებულ აღმოჩენით—ისტორიის მატერიალისტურად შეგნებითა და ღირებულობის მეტ-ფასის გამოაშკარავებით კაპიტალისტურ წარმოების საიდუმლოში—ჩვენ დავალებული ვართ მარქსისაგან“ (განვითარება მეცნიერულ სოციალიზმისა, გვერდი 25. ჟენევა 1884 წ.). ისტორიულ მატერიალიზმზე სიტყვა ჯერ წინაა. ეხლა ღირებულობის მეტ-ფასზე ვილაპარაკებთ.

როგორ გავიგოთ ეს ფრაზა? მარქსისგან აღმოჩენილი იყო „ისტორიის მატერიალისტური შეგნებულობა“ და ღირებულობის მეტ-ფასის შეგნებულობა, თუ მხოლოდ კაპიტალისტურ წარმოების საიდუმლო? გაუგებრობის გამოსარკვევად მივმართავთ ენგელსის „**დიდებულ**“ ნაწარმოებს „Herrn Euqen Dühring's Umwälzung im Wissenschaft Zurich 1886 *). მე-197 გვერდზე მე-6 სტრიქონში ქვემოდან და ზევით მე-11-მდე ჩვენ ვპოულობთ ახსნას მეტ-ფასის ღირებულობის იდეისას. თავდება სიტყვები ახსნით: „und diesen Zuwachs nennt Marx Mehrwerth“.

აქ კი ეჭვი აღარ შეიძლება იყოს: მარქსმა „**დაასახელა**“, მაშასადამე აღმოაჩინა თვით შეგნება და შესაფერი ტერმინიც გამოუნახა. სჩანს, მარქსამდე ეკონომიურ მეცნიერებაში და სოციალისტებისთვის არც შეგნება მეტ-ფასის შესახებ და არც ტერმინი არ არსებობდა. ეს ცხადია.

მაგრამ აი, რაა საკვირველი: გერმანული სიტყვა Mehrwerth ითარგმნება ფრანგულ ენაზე Surplus—value; ასევე იქნება ინგლისურ ენაზე Surplus—value. 1819 წ. ერთის წლით ადრე ენგელსის დაბადებამდე, ერთმა უკეთილშობილესმა ეკონომისტ-ისტორიკოსთაგანმა სიმონ დე სისმონდიმ გამოაქვეყნა თავისი სახელგანთქმული, ასე ხშირად ნახსენები, Nouveaux principes de, l' Economie politique, რომელშიაც შავით თეთრზე აღბეჭდილია Surplus—value. რას გულისხმობდა სისმონდი ამ ტერმინში?—ნაწილს დაუჯილდოვებელ შრომისას, რომელსაც ნაჩვენებ ძარცვის ფორმით ხაზაინის მატებას ეძახიან. რომ სისმონდის სწორედ ამ აზრით ესმოდა Surplus—value, ჰმოწმობს აგრეთვე ჰეკტორ დენი **) ენგელსის სკოლის თანამგრძნობელი მწერალი. მაგრამ, უმატებს დენი, ჯერ კიდევ ფიზიოკრატებმა მშვენივრად გამოარკვიეს ეს ნაწილი დაუჯილდოვებელ შრომისა და, მსგავსად ადამ სმიტისა, უწოდებდნენ იმას produit net (მოგება). ასეთსავე ცხად აზრს excedent-ის შესახებ ვპოულობთ ჯონ სტ. მილლის ნაწარმოებშიაც. შორს რომ არ წავიდეთ, საკმაოა მოვიგონოთ წინასიტყვაობის ის ადგილი, სადაც დესპოტიზმის გარევასა და ძალადობაზე ლაპარაკობს.

„ჩვეულებრივად, ამბობს მილლი, excedent ყველა გვარისა ერთმევა მწარმოებელთ ან მთავრობისა, ან კერძო პირთაგან, რომელნიც **ძალადობითა** და **მოტაცებით**, რელიგიოზურ გრძნობებითა და შესისხლხორცებულ, ჩვეულებრივ მორჩილებით თავიანთის მეზობლების მიწის მფლობელად იქცევიან“.

გაკვრით შევნიშნავთ, რომ ჯონ ტ. მილლი გადათარგმნილია გერმანულ ენაზე 1851 წელს და ეს ადგილი მოქცეოდა მე-13 გვერდზე მესამე გამოცემისა 1869 წ. მაგრამ მილლი, ად. სმიტი და სისმონდი **ბურჟუები** იყვნენ და არა სამეცნიერო დიალექტიკები, და სოციალდემოკრატები ამათ გვერდს უვლიან. დავხედოთ სოციალისტებს,

მესამე უტოპისტი***) კი, დიდებული პატიმარი მე-XIX-ე საუკუნისა, ოგიუსტ ბლანკი ჯერ კიდევ ორმოციან წლებში ხომ პირდაპირ ამბობდა, რომ კაპიტალი საზოგადოდ გადანახული შრომა კი არ არის, არამედ ნაპარავი შრომააო. აი

*) ლეიპციგის გამოცემა 1875 წ. მე-175 გვერდ. მე 7 სტრიქონი ზემოდამ.

**) Historie des Systèmes Socialistes.

***) ორი უტოპისტის შესახებ იხილე ავტორის წერილები „ნობათის“ პირველ ნომრებში.

ეხლა სანამ გავათავებდეთ ჟენევის კონგრესზე საუბარს მოვიხსენიოთ რამოდენიმე სიტყვით სხვა რეზოლიუციებიც. კონგრესმა გამოსთქვა თავისი აზრი არა პირდაპირ გადასახადის წინააღმდეგ და პირდაპირი გადასახადის სასარგებლოდ კერძო რეზოლიუციაში*) და შემდეგ სანამ გაიყრებოდა შეეხო პოლონეთის მდგომარეობას, ე. ი. დამონავებულ ნაციათა განთავისუფლების საკითხს. კონგრესმა ენერგიულად მოითხოვა ნაციათა თანასწორობა, მან მოითხოვა სოციალურ და დემოკრატიულ პოლონეთის აღდგინება. დასასრულ ამ კითხვის შესახებ შემდეგი რეზოლიუცია მიაწოდა ფ. ბეკერმა კონგრესს:

„რადგან საერთოშორისო ამხანაგობის მიზანი ყველა ქვეყნის მუშების განთავისუფლება და მაშასადამე, ყოველ გვარ ძალდატანების წინააღმდეგ ბრძოლაა, რადგან მისი მიზანი ყველა ადამიანის და ყველა **ხალხის თანასწორ-უფლებოვანობის** (равноправіе народовъ) განხორციელებაა—ამისათვის ამ მიზანში შედის, მაშასადამე, რუსეთის იმპერიალიზმის უკუ-გდება და სოციალ დემოკრატიული პოლონეთის აღდგინება“ ეს რეზოლიუცია ერთ ხმად იქნა მიღებული. ინტერნაციონალი საერთაშორისო სოციალისტური ორგანიზაცია იყო და ამისთვის მას კარგად ესმოდა, რომ სოციალისტური ძმობა ხალხთა შორის შნიძლება დამყარდეს მხოლოდ თანაბარ-უფლებიან ხალხთა თავისუფალ შეთანხმებით.

*) აგრეთვე კონგრესმა უარჰყო მუდმივი ჯარის საჭიროება.

ცარიელი ფაქტები მეტ-ფასის შესახებ. ეს მეცნიერების კუთვნილებაა.

ხელი როგორ დამორჩილდა ენგელსს ამ სისულელის დასაწერად? თუ არ ეგონა, რომ მთელი ეკონომიური ლიტერატურა არსებობდა? ამ შემთხვევაში ტლანქი უვიცი ყოფილა. მაგრამ სოციალდემოკრატიული ლიტერატურა გვარწმუნებს, რომ ენგელსიც ისეთივე დიდებული მეცნიერია, როგორც თვით უდიდებულესი მარქსი. თუ ეს მართალია, სჩანს, იცოდა იმან, რომ მეტ-ფასი მარქსისაგან არ იყო გამოკვლეული და როცა ბეჭდავდა „und diesen Zuvachs nennt Mar Mehrewerth", ის განზრახ ამახინჯებდა ფაქტებს. იძულებული ხარ ხელი გააქნიო და სთქვა: საოცარი თავია მეცნიერულ სოციალიზმისა... მაგრამ შემდეგნი კიდე უფრო საოცარნი არიან.

ჩვენ ყველამ, უბრალოდ განათლებულმა ადამიანებმა, რომელსაც რაღაცები წაგვიკითხავს, ვიცით, რომ ჯერ კიდევ ტიურგომ მე-XVIII საუკუნეში შენიშნა კანონი, რომლითაც ყველანაირ დაქირავებულ შრომაში შრომის ფასის რაოდენობა უთუოდ განსაზღვრულია იმით, რაც აუცილებლად საჭიროა მუშის არსებობისათვის". ამ საუკუნის დასაწყისში (1812 წ.) რიკარდომ განავითარა ტიურგოს ფორმულა ხელფასის მთელ თეორიად, ხოლო კლასიკურმა პოლიტიკო-ეკონომიურმა სკოლამ ადამ სმიტისამ—მეცნიერებაში შეიტანა იგი, როგორც რიკარდოს კანონი. ასე აღწერილი იგი ჯ. სტ. მილლს აქვს თავის შესანიშნავ შრომაში, ასე აღწერილი აქვს იგი ლაველეს თავისს სახელმძღვანელოში „Eléments de l' Economie politique" (1882); ასე სწერდა ამას მარქსი „Misére de la philosophie"-ში, როდესაც იგი რიკარდოს ავტორიტეტით ცდილობდა პრუდონის დამარცხებას. „ბუნებრივი ფასი შრომისა სხვა არაფერია—ამბობდა იგი,—თუ არ შრომის ფასის მინიმუმი *). ასე მშვენივრად აღწერა იგი ლასსალმა. „აი იგი, ეს რკინის კანონი პოლიტიკურ ეკონომიის ავტორიტეტისაგან (რიკარდოსაგან) მიცემული. ამ კანონს მუშათა კლასსი უცილებელ სიღატაკისაკენ მიჰყავს".

მაგრამ რამდენის ხნით უფრო ადრე ლასსალსა, ლაველესა, მარქსსა და მილლზე ამ კანონის შესახებ ლაპარაკობდნენ საფრანგეთისა და ინგლისის სოციალისტები და პუბლიცისტები, მაგალითად, ე. ბიურე. იმის წიგნი (ორი ტომია) „ინგლისისა და საფრანგეთის მშრომელ კლასის სიღარიბის შესახებ" საფრანგეთის სამეცნიერო აკადემიისაგან დაჯილდოებული, ორმოციან წლების ყველა სოციალისტისა და პოლიტიკურ მოღვაწისაგან კლასიკურ შრომად ითვლებოდა. ენგელსის წიგნის გამოსვლამდე ოთხის წლით ადრე გამოვიდა ბიურეს წ. გნი, რომელიც გახდა დაუშრეტელ წყაროდ ენგელსის გერმანულ კომპილიაციის შე'ადგენად. ენგელსი უხვად სარგებლობს ამ წიგნით, მაგრამ მის ავტორს ერთხელაც არ იხსენიებს და მიზეზებიც აქვს. (ენგელსი მაშინ 20 წ. იყო).

ბიურე სიღარიბის წარმომშობის მიზეზთა ანალიზში იხსენიებს სხვათა შორის ეკონომიურ პირობებს. ის ჯერ ამყარებს, რომ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში „შრომა, ანუ სხვაფერ რომ ვსთქვათ, ადამიანთა ცხოვრება საქონლად იქცა, რომლის ფასიც უცვლელად მყარდება მოთხოვნა-მიწოდების კანონით," და შემდეგ განაგრძობს: „ეკონომისტები საზოგადოთ ამყარებენ განსაზღვრულ და უცვლელ ნორმას სამუშაო ქირისა, რომელსაც ისინი უწოდებენ წარმოების საჭირო ღირებულებას. რიკარდო ამტკიცებს, რომ ამ საზოგადოებაში მუშის ქირამ უნდა დაიწიოს იმ მინიმუმამდე, რომელიც საჭირო უპირველეს მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად". (გვ. 179—180 idem.) ასე ამბობდნენ მეცნიერები, მეცნიერება, პუბლიცისტიკა, სოციალიზმი. ასე ამბობდნენ უბრალო მომაკვდავნი, მაგრამ, როგორც სჩანს, ყველანი საშინლად სცდებოდნენ: მეცნიერება იბნეოდა, პუბლიცისტები და სოციალისტები სტყუოდნენ. ტიურგოს კი არ უნახავს ფორმულა, რიკარდოს კი არ განუვითარებია ის, მილლს, ბიურეს, ლაველეს კი არ მოუთხრობია ის ჩვენთვის... არა, კანონი აღმოჩენილ იქნა მხოლოდ 1844 წ. და მერმე ვისგან? დაე, თვით ენგელსმა მოგვითხრას ეს. „ფილოსოფიის სიღატაკის" (პლეხანოვის რედაქციით ასრულებული) რუსული თარგმანის 26 გვ. ერთი დიდი შენიშვნაა, რომელიც შემდეგს გვიამბობს: „კანონი, რომლის ძალით „ბუნებრივი", ე. ი. ნორმალური ფასი სამუშაო ძალისა ესაბამება სამუშაო ქირის მინიმუმს, ე. ი. ექვივალენტს ღირებულებისა იმ ცხოვრების სახსრის, რომელიც აუცილებლად საჭირო მუშის სიცოცხლის და რასის შესანახავად—**ეს კანონი პირველად დამყარებულ იქნა ჩემგან** Umrissen zu einer Kritik der Nationaloekonomie (Paris 1844) და Lage der arbeitenden Klasse in England-ში. როგორც ზემო ნათქვამიდან სჩანს, მარქსი აღიარებდა ამ კანონს მაშინ. ჩვენ ორივესაგან ის ლასალმა გადიღო". რა არის ეს? ნუთუ მახსოვრობის ღალატი? თუ მკითხველის მასხარად აგდება? ან სრული უვიცობა თვით ენგელსისა? მისი ახალგაზდობის Umrissen და Lage der arbeitenden Klasse in England—წარმოადგენენ ბიურეს წიგნების სუსტ კომპილიაციებს. როცა ენგელსი ამ კომპილიაციებსა სწერდა გერმანელ მუშათათვის, ის მშვენიერ საქმეს ჩადიოდა—გერმანიაში მაშინ სოციალიზმზე და მუშათა მოძრაობაზედ ძლიერ ცოტა რამ იცოდნენ და ამისათვის მისი წიგნების გამოსვლა, თუმცა ისინი კომპილიაციები იყვნენ, დიდ მოვლენას შეადგენდა გერმანიაში სოციალიზმის გავრცელების ისტორიაში. ჩვენ სიამოვნებით აღვიარებთ ღვაწლს ამ წიგნისას. მაგრამ რუსეთშიდაც მესამოცე წლებში გამოვიდა ასეთივე კომპილიაციები ნ. შელგუნოვისა და ა. მიხაილოვისა და ამ კომპილიაციებმა დიდი როლი ითამაშეს რუსეთის სოციალისტურ აზროვნობის გაღვიძებაში. მაგრამ რა უნდა გვეფიქრნა ამ პატივცემულ მწერლებზედ, ორმოცი წლის გასვლის შემდეგ რომ მიეთვისებიათ მათ აღმოჩენა მეტ-ღირებულების და სამუშაო ქირის კანონისა, ან და ტომსონის, ტიურგოს, რიკარდოს, მორგანის და სხვა მოაზრეთა თხზულებები? ენგელსი კი სწორედ ითვისებს ყველა ამას. ეს არის მეცნიერება? ეს არის მეცნიერება, სოციალიზმი, ჭეშმარიტება?

ვ. ჩერქეზიშვილი.

პ. ა. კროპოტკინის წერილი.

როდესაც რუსი ანარქისტები შეუდგნენ თავიანთ გამოცემების ,,ანარქისტულ ბიბლიოთეკის'' სახელით ბეჭვდას, პეტრე კრაპოტკინმა მიჰმართა მათ საყურადღებო წერილით, რომლიდანაც ჩვენ მოვიყვანთ აქ ყველა საგულისხმიერო ადგილებს.

წერილის დასაწყისში პ. კრაპოტკინი აძლევს პასუხს იმ კითხვაზე, თუ რამდენად არის საჭირო ანარქისტულ ჯგუფის დაარსება და პარტიებად დაქსასვა უშლის თუ არა ხელს რუ-

*) ზვე დი 26.

სის სარევოლიუციო პარტიას თვითმპყრობელობასთან ბრძოლაში? მისი აზრით, რაკი ევროპიულ საზოგადოებაში ერთხელვე დაიბადა ადამიანის აზრის ანარქისტული მიმართულება და ეს მიმართულება დღითი დღე უფრო და უფრო იზიდავს მომხრეებს, ჩნდება იმ ქვეყნებშიაც კი, სადაც იმისი იქნამდინ არა ისმოდა რა. ამიტომ, მისი აზრით, ამგვარ ჯგუფისგაჩენა ჩვენშიც აუცილებელია. ეს დაქსასვა არ არის საშიში სრულებით, როდესაც პარტია ჩნდება, იმიტომ კი არა, რომ რომელმამე თავმოყვარე მეთაურმა გარდასწყვიტა დანარჩენ პირების დამორჩილება, არამედ იმიტომ, რომ პარტიაში დაიბადა სხვა და სხვა შეხედულება ისტორიის, მსვლელობისა და რევოლიუციის დანიშნულებაზე. როდესაც რომელსამე პარტიაში შედიან სხვა და სხვა მოწინააღმდეგე რწმენის, შეხედულების პირები, მაშინ ამ პარტიას არ შეუძლია მოუტანოს საერთო საქმეს შესაფერი სარგებლობა. ამიტომაც პ. კროპოტკინი ანარქისტულ პარტიის დაარსებას რუსეთში სთვლის მეტად სასურველ და სასარგებლო მოვლენად. ამის შემდეგ ჩვენი ამხანაგი არკვევს ანარქიზმის შინაარს. ანარქისტები არ განსხვავდებიან დანარჩენ სოციალისტებისაგან, როდესაც მათთან ერთად სურთ კერძო საკუთრების მოსპობა, და ყველაფრის, რაც კი საჭიროა წარმოებისათვის, ე. ი. მიწის, შრომის იარაღის და კაცობრიობისაგან შეძენილ ყველა სიმდიდრის ხალხისათვის გადაცემა. ისინი მათგან განსხვავდებიან მხოლოდ მაშინ, როდესაც სახელმწიფოს უარყოფას ჰქადაგებენ. ისინი დარწმუნებულნი არიან, რომ ნამდვილი ეკონომიური წარმატება არ შეიძლება დამყარდეს, სამან არ დაიმსხვრევა ის სახელმწიფო ორგანიზაცია, რომელიც განსაკუთრებით იმიტომ იშვა და განვითარდა, რომ მიწა, შრომის იარაღი და სახალხო შრომა გაეხადა იმათ საკუთრებად, ვინც ახლა შეადგენს გაბატონებულ და მმართველ კლასებს.

სახელმწიფოს მომხრე სოციალისტებს სურთ ხელში იგდონ ახლანდელი სახელმწიფოებრივი უფლება და გააძლიერონ ეს უფლება, სურთ მმართველ კლასების, ე. ი. მემამულეების, მეფაბრიკეების, ვაჭრების, ბანკირების და სხვების მაგიერ, გააჩინონ ერთი მესაკუთრე-სახელმწიფო, რომელიც შეიქნება მფლობელი მთელი მიწისა, მთელი ფაბრიკებისა, მთელი ქარხნებისა, მთელი კაცობრიობისაგან შექმნილ სიმდიდრისა, და რომელსაც ეყოლება მმართველად **საარჩევნო კრება.** მაგრამ ეს სოციალისტებიები სცდებიან, ახალი მეურნეობის წესები ახალსავე პოლიტიკურ წესებს გააჩენენ, ახალი, სოციალისტური ცხოვრება უსათუოდ გააჩენს პოლიტიკურ კავშირის საკუთარ სახეს. ამიტომაც ანარქისტებს სურთ სახელმწიფოებრივ უფლების გაძლიერება კი არა, არამედ მისი შესუსტება, მისი შემოფარგვლა-დეცენტრალიზაცია, როგორც ტერიტორიის, ისე უფლების სხვა და სხვა დარგის მხრით,—ბოლოს კი სახელმწიფოს სრული მოსპობა. იმ სახელმწიფო კავშირის მაგიერ, რომელიც ავალებს ხალხს **დაემორჩილოს** მემკვიდრეობით თუ არჩევით გამეფებულ მმართველებს, მათ სურთ განახორციელონ საზოგადოება, რომელიც უნდა იქმნეს დაფუძნებული დადებულ პირობაზე,—საზოგადოება, რომელშიაც სახელმწიფობრივ უფლებას, ძალას სრულიად არ ექნება დათმობილი დღევანდელი მნიშვნელობა. ამ საზოგადოებაში ცალკე პირების ცხოვრება და კავშირების არსებობა ისე კი არ მოეწყობა, როგორც ამას უბრძანებს კანონი, ან პარლამენტი, არამედ ისე, როგორც ეს პირები ურთიერთ შორის შეთანხმდებიან, ისე, როგორც მაშინდელ წესწყობილებისაგან წარმოშობილი ჩვეულებები მოითხოვენ, ისე, როგორც თავისუფალ ცხოვრების სარგებლობის შეგნება მოითხოვს.

ზოგს შეიძლება მოუვიდეს აზრად, რომ ანარქია—მშვენიერი იდეალია, მაგრამ ისეთი, რომელიც ოდესმე განხორციელდეს, ახლა კი საჭიროა მარტოოდენ ბრძოლა თვითმპყრობელობასთან; როდესაც ამ უკანასკნელს დათრგუნავს ხალხი, მაშინ დადგება დრო ანარქიულ, თუ სახელმწიფოერივ სოციალიზმზე ფიქრისა. მაგრამ ამგვარი აზრი სწორედ შეცდომაა.

1648 წლის ინგლისის და 1789—1793 წლების საფრანგეთის რევოლიუციონერებს ძალიან კარგად ესმოდათ, რომ მეფის თვითმპყრობელობა არ არის დამყარებული რამდენსამე პირზე; რომ მას ფესვები გამჯდარი აქვს ხალხის მთელს ცხოვრებასა და ისტორიაში; რომ იგი არის ნაყოფი ბატონ-ყმურ ანუ ნახევარ—ბატონყმურ წესწყობილებისა, რომელიც არსებობდა ინგლისში მეჩვიდმეტესა და საფრანგეთში მეთვრამეტე საუკუნეში. ამიტომაც, როდესაც იერიშით მიდიოდნენ თვითმპყრობელობაზე, ეს რევოლიუციონერები დამყარებულნი იყვნენ გლეხთა მოძრაობაზე. იმათ სრულიად არ მოსდიოდათ ფიქრად **მეფის გადაგდება ტახტიდან მარტო ინტელიგენციის ძალით.** ისინი იყვნენ **სოციალისტები.** მათი ნაწერები, სოციალისტური აზრებით სავსენი, აღვიძებდნენ ხალხს და იწვევდნენ მას აჯანყებისაკენ. მათ სურდათ გაენთავისუფლებინათ გლეხები მემამულეების ეკონომიურ დაჩაგვრისაგან. კარგად ესმოდათ მათ, რომ მოსპობა ან შეზღუდვა მეფის უფლებათა შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც გლეხთა მოძრაობა სრულიად დაიპყრობს მთელს მათს მხარეს. ისინი გლეხებს ისე კი არ უყურებდნენ, როგორც პირუტყვებს, რომელთაც არ შეუძლიათ აჯანყება, არამედ შველოდნენ მათ თავიანთი პროპაგანდით და აგიტაციით აჯანყების გაძლიერებაში. მათ ესმოდათ, რომ მემამულეთა მიწისმფლობელობის შერყევა და მეფის უფლების შესუსტება არის ორი ნაწილი ერთ და იმავე საქმისა და რომ მათი განცალკევება არ შეიძლება. 1848 წლის მეორე რესპუბლიკაც საფრანგეთში და კონსტიტუციის დათმობა იმავე წელს გერმანიაში სასახლის შეთქმულობის შედეგი კი არ იყო, არამედ ვრცელ **სოციალისტური** მოძრაობისა.

მთელი კაცობრიობის ისტორია გვიმტკიცებს, რომ პოლიტიკური ცვლილებანი მომდინარეობენ დიდ ეკონომიურ ცვლილებებიდან და არა უკანასკნელი პირველიდან. ამიტომაც პოლიტიკურ ცვლილებების საშუალებით სოციალიზმის დამყარება—სრული უტოპიაა.

როდესაც რევოლიუციონერი მუშაობს გლეხების ბატონყმობისაგან განთავისუფლებაზე, მას სარგებლობა მოაქვს პირდაპირ ხალხისათვის, იგი ცენტრალისტურ სახელმწიფოებრივ უფლების შესუსტებას და შეზღუდვას ემსახურება.

კაცობრიობის განვითარებას რომ მართლაც მოსდევდეს მიწის მფლობელობის სახელმწიფოებრივი ფორმები, რომ მიწის გადაცემა ხალხზე შესაძლებელი იყოს წარმომადგენელთა კრებისაგან, მაშინ კიდევ შეიძლება გახდეს კაცი სახელმწიფო სოციალისტად, სოციალდემოკრატად. მაგრამ თუ კაცი დარწმუნებულია, რომ პარლამენტს შეუძლია მხოლოდ დააკანონოს უკვე მომხდარი რევოლიუციონური ფაქტები, რომ პარლამენტს თვითონ არ შეუძლია არაფრის შექმნა, მაშინ მან უნდა დასტოვოს სახელმწიფოებრივი იდეალი: მან უნდა დაამყაროს მთელი თავისი იმედი მარტო მუშათა და გლეხთა მოძრაობაზე, ამათ პირად მოქმედებაზე. ვინც ასე ფიქრობს, მან უნდა გაუღვიძოს გლეხებს და მუშებს ინიციატივა, მან უნდა იმოქმედოს არა მარტო მეფის უფლების შეზღუდვისათვის, არამედ სახელმწიფოს შესუსტებისათვისაც.

რაც შეეხება იმას, რომ ზოგიერთები ამბობენ, რომ ანარქისტების იდეალი შორეულია, რომ ხალხი ამისათვის მომზადებული არ არის,—ყველა ეს უბრალო გაუგებრობის შემდეგია. კაცობრიობის ისტორიაში არც ერთი იდეალთაგანი, ბატონყმური იქნება იგი, კონსტიტუციონალური, სოციალისტური, ანარქისტული თუ რომელიმე სხვა,—არ შეიძლება, რომ სრულიად განხორციელდეს, რადგანაც ცხოვრების ახალი პირობები ყოველთვის ახალ-ახალ იდიალებს ჰქმნის, რომელნიც თანდათან სცვლიან ძველ იდეალებს და რომელნიც ჩნდებიან იმ დროს როდესაც ძველი იდეალები არც-კი არიან გამქრალნი.

კაცობრიობის წარმატება არის შედეგი საზოგადოებაში დაბადებულ სხვადასხვა მიმართულების აზრთა ბრძოლისა. ასე რომ იმის თქმა არ შეიძლება, რომ ჯერ ესა და ეს აზრი, ესა და ეს იდეალი განხორციელდება, მერე კი მეორე.

მეთვრამეტე საუკუნის რესპუბლიკელები ოცნებობდნენ მსოფლიო რესპუბლიკაზე, რომელიც ისე უნდა ყოფილიყო მოწყობილი, როგორც ძველი ქვეყნების რესპუბლიკები. ამ აზრის განხორციელებას მათ თავი შესწირეს ალპების მთებში, ბელგიის ვაკეებზე, იტალიის და გერმანიის მინდვრებზე, მაგრამ, რასაკვირველია, ვერ განახორციელეს თავიანთი იდეალი. მაგრამ, როდესაც ხალხთა მსოფლიო კავშირი განხორციელდება, იგი იქნება უფრო სრული, უფრო ვრცელი, უფრო **სოციალისტური**, ვიდრე ჰფიქრობდნენ მეთვრამეტე საუკუნეში ჩვენი მამა-პაპანი. ამ კავშირის განხორციელების დროს გავლენას იქონიებენ ის იდეალები, რომელნიც შეიმუშავა მეცხრამეტე საუკუნემ. ჩვენს მამაპაპათა მუშაობას არ შეეძლო ისე ჩაევლო, რომ შესამჩნევი კვალი არ დაეტოვებინა. იმათი წყალობით საფრანგეთის პირველი რესპუბლიკის საფუძვლები, ბატონყმობისა და მეფის თვითმპყრობელობის მოსპობა, ყველას გათანასწორება კანონის წინაშე, მთელი ევროპის განვითარების მოთხოვნილებათ გახდნენ მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში. მაგრამ იმათი იდეალი უფრო ღრმა იდელი იყო და ამიტომაც განხორციელდება იგი მხოლოდ სოციალიზმის საშუალებით.

აგრეთვე მეოცდაათე და მეორმოცე წლების სოციალისტებს უნდოდათ ქრისტიანულ კომუნიზმის დაარსება, რომელსაც ექნებოდა ნამდვილი სახელმწიფოს მართვა-გამგეობა; მხოლოდ ეს მართვა-გამგეობა მინდობილი უნდა ჰქონოდა არჩეულ მსწავლულებსა და მოხუცებულებს. მაგრამ მათ ვერ განახორციელეს თავიანთი იდეალი და უკანასკნელი არც განხორციელდება არასოდეს. მომავალ რევოლიუციიდან დაბადებული კომუნიზმი არ იქნება არც ქრისტიანული, არც სახელმწიფოებრივი: იგი იქნება თავისუფალი კომუნიზმი, დამყარებული ქრისტეს მოძღვრებაზე კი არა, არამედ ადამიანთა მიერ თავიანთ უფლებათა და მოვალეობათა ურთიერთ შორის შეგნებაზე. იგი იქნება უფრო ანარქისტული, რადგანაც, როდესაც ლუი-ბლანის თანამოაზრეებს იაკობინელთა სოციალისტური სახელმწიფო სურდათ დაეარსებინათ, იმ დროს პრუდონის და მაქს შტირნერის წყალობით ჩნდებოდნენ ახალ-ახალი, უფრო ფართო იდეალები, რომელთაც ანარქისტულ მიმართულებას მისცეს დასაწყისი.

იგივე უნდა ითქვას სოციალ-დემოკრატიულ იდეალის შესახებაც, იგი დაიბადა და გაიზარდა იაკობინურ ნიადაგზე; მათ წინა-პრებმა უანდერძეს რწმენა, რომ სახელმწიფო ყველაფერს რიგზე მოაწყობს, ამიტომ სოციალ-დემოკრატიას სწამს წარმომადგენლობითი მართვა-გამგეობა. მაგრამ ვიდრე ეს იდეალი განხორციელდებოდა, დაიბადა ახალი ანარქისტული იდეალი, რომელსაც სრულებით არ სწამს წარმომადგენლობითი მართვა-გამგეობა, არ აქვს ნდობა სახელმწიფოსი, მას სურს ცალკე პირებს დააწყებინოს მოქმედება და ურთიერთ შორის თავისუფალ თანხმობით შეაკავშიროს.

რა წესწყობილებაც უნდა განხორციელდეს ახლო მომავალში, მას უსათუოდ ანარქისტულ შეხედულების ბეჭედი ექნება დასმული. ანარქისტთა რიცხვი მრავლდება, ჩნდებიან ანარქისტთა პარტიის გარეშეც-კი ისეთი მოაზრენი, როგორც მაგალითად გიუიო, რომელნიც ცხოვრების ფილოსოფიის გარკვევის დროს ამ გზაზე დგანან. ანარქისტთა პარტიას ახალ ახალი გონებრივი ძალები ემატება, რომელთა საშუალებით ანარქისტული მოძღვრების სხვა და სხვა მხარეები უფრო და უფრო ირკვევა.

სოციალ-დემოკრატია იძულებულია ანგარიში გაუწიოს ანარქისტთა კრიტიკას და მათ მხნე მუშაობას. ანარქისტული მოძღვრება არ არის განყენებულ აზროვნების ნაყოფი. იგი სრულიად არ არის უტოპია. იგი არის მხოლოდ იმ სხვა და სხვა მიმართულებათა დასკვნა, რომელნიც გაჩნდნენ თანამედროვე აზროვნებასა და პრაქტიკულ მოქმედებაში. თუ რამდენად დიდი იქნება წვლილი, შეტანილი ანარქისტების მიერ ევროპის რევოლიუციის განვითარებაში—ამას დრო გვიჩვენებს. ეჭვს გარეშეა მხოლოდ: ეს წვლილი დამოკიდებულია ანარქისტთა რიცხვზე, მათი აზრების სიღრმეზე და მათ მხნეობაზე.

ეს კი უნდა იცოდეს ყველამ, რომ სულ სხვა და სხვანაირად უყურებს რომელსამე საზოგადო მოვლენას, პოლიტიკურ ეკონომიას, ისტორიას სოციოლოგიას და სხვა და სხვანაირად მოქმედებს—**კაცი**, რომელსაც სწამს კანონის, სასამართლოს, პოლიციის, საპატიმროებისა და ჟანდარმების სასწაულთ მოქმედება,—და **კაცი**, რომელსაც ყველა ამის იმედი არა აქვს, რომელსაც სურს ადამიანთა შორის კავშირი დაამყაროს მათ მიერ საკუთარ სარგებლობის ნამდვილ შეგნებაზე, **თემურ** ჩვეულებებზე და რომელსაც სურს ხალხს ააშოროს თავიდან ყველა ის დამაბრკოლებელი მიზეზები, რომელნიც ხელს უშლიან ამ საზოგადო, სოციალურ ჩვეულებების განხორციელებას.

რომელ მათგანს უფრო სწორედ ესმის თანამედროვე ცხოვრების და კაცობრიობის საზოგადო მისწრაფებანი, ეს თითონ საზოგადო მოღვაწემ უნდა გადასწყვიტოს.

დ.

მარქსის მატერიალისტური დიალექტიკა და ისტორიზმი.

„დიალექტიკას აქვს აგრეთვე უფრო განსაკუთრებული მნიშვნელობა. სოციალური ფორმა შედედდება (se fige), გაკრისტალდება გაბატონებულ პრინციპად, ინსტიტუციებად და დოგმებად. ის არ მიჰყვება არც ჩვეულებრივს, არც მეცნიერულს განვითარებას ეკონომიურ საფუძვლისას (Elle ne suit pas le développement de la base économique, ou couumiére, ou scientifique), რომლის განუწყვეტელი მსვლელობა რჩება შეუმჩნეველი კაცის შეგნებისაგან. და შემდეგ, უცებ, ნამატი გაერთიანდება (l'avance se totalise) და გამოჩნდება, რომ სოციალური ფორმა, ოდესღაც შეგუებული, არის უკუღმართობაში (en contradiction) შინაარსთან. მაშასადამე ის გამოიცვლის მიმარ-

თულებას: „კეთილი შეიქმნება ბოროტებად, გონიერება უგუნურებად“, როგორც ამბობს პოეტი. მაგალითი: იგივე ინსტიტუციები, რომლებიც განამტკიცებენ თავისუფალ კონკურენციას, განამტკიცებენ მონოპოლიას, როდესაც ანტრეპრიზები დაახლოვებით თანასწორები არიან და უარყოფენ თავისუფლებას, როდესაც თვით კონკურენციის თამაშით შეიქმნებიან ძლიერ უთანასწორო. და რადგან სოციალური ფორმა, იმ მომენტში, როდესაც ის შეგუებულია, ხელს უწყობს თვით ამ წინსვლას, ამ მოძრაობას საფუძვლისას, ამიტომ ჭეშმარიტება იქნება ვთქვათ, რომ თვითეული სოციალური ფორმა შეიცავს თავის თავში და ამოძრავებს თავის ნორმალურ მოქმედებით ფატალურ მამოძრავებელს (le ressort fatal) თავის გადაცვლისას თავის წინააღმდეგად. თვითეული, იმ მომენტში როდესაც ის შეეფერება საფუძველს და ხელს უწყობს მის განვითარებას, არის კარგი და ჭეშმარიტი: უამისოდ ის არ იქმნებოდა წარმოშობილი, მაგრამ თვითეული გამოურიცხველად აგრეთვე შეიქმნება ავი და შემცდარი. მაშინ ის არ არის მიტოვებული პირდაპირ და ერთიანად, არამედ შეეგუება ახალ შინაარსს ნელი და თანდათანი შენაცვლებით (substitution), მიმართულებათა, დათმობათა, des entorses á la logique apparente, უკულმართობათა იქამდი, სანამ „რიცხვი არ გადაიქცევა თვისებათ“ და სანამ რევოლიუციონურ რევიზიის მომენტში შენაცვლებები არ გაერთიანდებიან, წინააღმდეგობანი არ გასწორდებიან და შერიგდებიან ახალ სისტემაში“. (C. De Kellès-Krauz. Ou'est-ce que le materialisme économique?) მეორე მაგალითი იმავე ავტორიდგან: „ერთ რომელიმე ხარისხს საწარმოვო იარაღების განვითარებისას შეეფერება იარაღების მფლობელობა თვით მწარმოებლისაგან; უმეტესი განვითარება განაშორებს მწარმოებელს იარაღიდგან; კიდევ უფრო უმეტესმა განვითარებამ უნდა ხელახლა შეაკავშიროს, არა ინდივიდუალურად უკვე, არამედ კოლლექტივურად; და თვითეული ამ სამ ეკონომიკო-იურიდიული ფორმათაგანი არის აბსოლიუტურად აუცილებელი შრომის უდიდეს მწარმოებლობის დაზღვევისათვის იარაღის არსებულ მდგომარეობაში... საკმაოდ სჩანს, რომ „უარყოფის უარყოფა“ არ წარმოშობს არასოდეს იდანტიურად წარსულის ფორმას, არამედ ნამდვილად შეადგენს შედეგებს, „სინტეზს“ ორ ანტაგონისტურ ფორმისას, რომლებიდგანაც თვითეული, ცალკე აღებული, არის მისგან განდევნილი დაუბრუნებლივ“.

§ 18. თუ გვინდა სავსებით გავითვალისწინოთ ზემოდ მოყვანილი მაგალითები, მაშინ მიუცილებლად საჭიროა ვიკითხოთ: რანაირად ხდება თეზიდგან ანტითეზაზე გადასვლა, ამ უკანასკნელიდგან ან ორივეიდგან კი სინთეზზე? ამისთვის საჭიროა გავიხსენოთ, რომ მარქსიზმის და დიალექტიკის ერთ უმთავრეს პრინციპთაგანი არის თავისებური შედარებითობა (§§ 15, 16). ე. ი. ყველაფერს აქვს თავისი უარყოფითი და დადებითი ხასიათი. ყველაფერი შეიცავს თავის თავში ორ წინააღმდეგს დასაწყისს. აი ეს ლოგიკური იანუსი, ეს ორ-პიროვანი, დიალექტიკური, წინააღმდეგური თვისება, რომელიც ერთი პირით მიბრუნებულია წარსულისკენ, დადებითისკენ, ბოროტებისკენ, უსამართლობისკენ—მეორე პირით კი მომავალისკენ, უარყოფისკენ, კეთილისკენ და სამართლისკენ,—აძლევს საშვალებას თეზას, რომელიც შეიცავს ორ უკუღმართ და წინააღმდეგ დასაწყისებს, გადაიქცეს თავის თავიდგან და თავის თავით თავის წინააღმდეგად (აქ სიტყვა თავი ისე ხშირად იხმარება, რომ კაცს ეჭვი დაებადება დიალექტიკის თავიანობაზე), უარის ყოფათ, ეს უკანასკნელიც იმავე დიალექტიკური, უკულმართული პროცესის საშვალებით გადაიქცევა ორ უწინდელ ანტაგონისტურ პროცესების სინტეზად. მაშასადამე ამ თქმულის შემდეგ ცხადია, რომ დიალექტიკური მატერიალიზმი რომელიც გამოხატულია მარქს-ენგელსის და სხვების მაგალითებში, არის თვითგანვითარების თეორია, მაშასადამე ცვალებადობა სწარმოებს არა გარეშე მიზეზების და პირობების გავლენის ქვეშ, როგორც ევოლიუციონისტურ თეორიაში, არამედ თავის თავად და თავის თავისაგან, ე. ი. ის არის თეორია კატაკლიზმებისა, რევოლიუციებისა á la Cuvier, როგორც ბუნებრივ, სოციალურ მოვლენების, ისე პსიქოლოგიურის. რა არის ეს თეორია? იქნება სახელით რევოლიუციონური და შინაარსი კი კონსერვატიულზე კონსერვატიული. დიდი მეცნიერი და დიდი კონსერვატორი კიუვიე ამბობდა: პალეონტოლოგიურმა გამოკვლევამ გვიჩვენა, რომ თვითეული გეოლოგიური ფენა დახასიათებულია განსაკუთრებული ფლორით და ფაუნით, რომლებიც სავსებით განსხვავდებიან უწინდელ და მერმინდელ გეოლოგიურ ფლორის და ფაუნისაგან (რადგან მას არ ქონდა წარმოდგენილი, რომ შესაძლებელი იყო ერთი და იგივე ჯიში ყოფილიყო ორ ერთი მეორის მიმყოლ ფენებში). ამიტომ მან დაასკვნა, რომ ალბათ თვითეული გეოლოგიური ხანა შექმნილი იყო ერთი მეორის შემდეგ და ერთი მეორესაგან სრულებით დამოუკიდებლად და განსაკუთრებულად; რომ მთელი გეოლოგიური ისტორია დაყოფილი იყო ერთი მეორისაგან სავსებით განსაკუთრებულ პერიოდებათ, რომლებიც ერთი მეორისაგან გაყოფილი იყვნენ უზარმაზარი განადგურებით, კატასტროფით, გეოლოგიური ხიფათით, რომელიც მოევლინებოდა წარსულს. ამნაირად ყველაფერი უწინდელი ნადგურდებოდა, ისპობოდა და მყარდებოდა, იქმნებოდა ახალი, უწინდელისაგან სავსებით განსაკუთრებული ფლორა და ფაუნა, რომლებიც თავის დროზე უნდა გამქრალიყვნენ ახალი კატაკლიზმით და კატასტროფით და ასე ad infinitum.

ცხადია, რომ ამ კატასტროფიზმის თეორიას არავითარი კავშირი არ აქვს ევოლიუციის თეორიასთან. კიუვიე, გამსჭვალული იყო კონსერვატიზმით, ავტორიტეტით.—იგი წინააღმდეგი იყო ლამარკის და ჟ. ს—ილერის, რომლებიც გაბედული მომხრეები იყვნენ ევოლიუციის და ტრანსფორმიზმის. მართალია მხოლოდ ის, რომ კატასტროფა და კატაკლიზმი ჰეგელის თავში იყო თეზისად—მარქსის თავში ანტითეზისად—ენგელსის თავში კი ყველა აბსურდის სინთეზისად. დიალექტიკა, როგორც თვით განვითარება და დიალექტიკური მატერიალიზმი არის უნივთიერო ნივთიერება. ენგელს რომ ვკითხოთ, „ბუნებაში ყველაფერი ბოლოს და ბოლოს მეტაფიზიკურად კი არა, დიალექტიკურად სწარმოებს“. (ანტიდიურინგი), თითქოს დიალექტიკა მეტაფიზიკა არ იყოს, და რადგან კაცის ტვინი და პსიხოლოგია ბუნებაში არიან და ბუნების ნაწილს წარმოადგენენ, მაშასადამე დიალექტიკა სუბიექტიურიც შეიძლება და ობიექტიურიც. ობიექტიური დიალექტიკა ყოვლად შეუძლებელია და არც არსებობს სიტყვების ბგერათა გარეშე. ჩვენთვის წარმოუდგენელია წინააღმდეგობა და უკულმართობა თვით საგნების შორის. მარქსმა და ენგელსმა მიიღეს დარვინის თეორია და ენგელსისთვის დარვინიზმი იგივე იყო, რაც ევოლიუციონიზმი, მაგრამ დღეს უკვე ცნობილია რომ დარვინიზმი ძლიერ შეცვლილია ევოლიუციონისტებისაგან. თუმც ბევრი მარქსისტი ცდილობს თავისი თეორია დაუკავშიროს დარვინიზმს, მაგრამ ბევრი და სხვათა შორის კაუტსკი, როდესაც ის არჩევს ფერრის, ამბობს, რომ „დამტკიცება სოციალიზმის საჭიროებისა არა განსაზღვრული ისტორი

ული პირობებით, არა ეედ ბუნებრივი კანონებით, ნიშნავს—როგორც გინდა ისე იაზროვნო, და არც მარქსისტულად". მიუხედავად კაუცკის აზრისაც კარგად სჩანს, რომ დარვინიზმის და ევოლიუციონიზმს შუა და დიალექტიკურ მატერიალიზმს შუა არავითარი კავშირი არ არსებობს. როგორც უკვე ამ პარაგრაფის შუაზე ვთქვით, დიალექტიკური განვითარება არის კატასტროფისტული, რომლითაც ჯერ წარსული სრულიად ნადგურდება, და მერე მომავალი სავსებით განკერძოვებულათ მყარდება. ამნაირი ფილოსოფიური ოპერა ისე ჰგავს ევოლიუციას ან რევოლიუციას, როგორც აჩრდილი ადამიანს, ან სოციალ-დემოკრატის თავი თავისუფლების სიმბოლოს. კიუვიეს კატაკლიზმებს უცნობი მიზეზი წარმოშობდა, მარქს-ენგელსის კატასტროფებს დიალექტიკა, რის გამო კიუვიეს ღმერთი და მარქს-ენგელსის დიალექტიკა თუ გვანან რამეს, ისევ ოპერის მაშინისტს; კიუვიეს ღმერთის და დიალექტიკის ყველა „სვისტოკზე" შეუბრალებლად ნადგურდება ყველაფერი: კიუვიეს „მიზეზის" ფშვიტინზე ნადგურდება მთელი გეოლოგიური ხანა თავისი ფლორით და ფაუნით, მეორე „სვისტოკზე" მყარდება სავსებით ახალი გეოლოგიური ხანა; დიალექტიკის პირველ „სვისტოკზე" მყარდება კომუნიზმი, მეორე „სვისტოკზე" ინგრევა, მესამეზე მყარდება კერძო საკუთრება და ასე ad infinitum. ენგელსის სიტყვით ამნაირი ხიფათური განვითარება მრავალგვარია. „ყველანაირობას რამეებისას შეეფერება განსაკუთრებული წესი უარ-იყოს იმნაირად, რომ ამასთანავე სწარმოებს განვითარება—ესევე უნდა ითქვას ყველანაირ წარმოდგენაზე და შეგნებაზე" (ანტი-დიურინგი 145).

„განსაზღვრულ განვითარების საფეხურზე მატერიალური საწარმოვო ძალები საზოგადოებისა შეიქმნებიან წინააღმდეგნი არსებულ წარმოების ურთიერთობათა, ანუ მათ იურიდიულ გამოთქმათა, საკუთრების ურთიერთობათა, რომელნიც მანამდი არსებობდენ. მაშინ დგება ეპოქა საზოგადოებრივ ცვლილებისა (переворота)". ყველა აქ ხაზგასმულ სიტყვებიდან და აგრეთვე მე-17 პარაგრაფშიც უმეტესად ჩვენ ვხედავთ, რომ „ეკონომიური საფუძველს" და მის ფორმის შორის წინააღმდეგობა არის და „უცებ" „გამოჩნდება, რომ სოციალური ფორმა უკუღმართობაშია შინაარსთან"; რომ კეთილი შეიქნება ბოროტი; „რომ თვითეული სოციალური ფორმა შეიცავს თავის თავში თავის გადაცვლის ფატალურ მამოძრავებელს თავის წინააღმდეგად"; რომ „სოციალური ფორმა შედედდება" და „არ მიჰყვება" ან ჩვეულებრივს, ან მეცნიერულ განვითარებას „ეკონომიურ საფუძვლისას". ასე რომ სოციალური ცხოვრება და ურთიერთობა წარმოადგენენ დიალექტიკის უდაბურ ტყეს, რომელშიაც გზა და კვალი არ მოიპოვება უბრალო მომაკვდავთათვის გარდა დიალექტიკური ჯამბაზებისთვის. „სოციალური შინაარსი" წინაღმდეგურად ვითარდება „სოციალურ ფორმასთან" შედარებით; თვითეული ერთ მომენტში შეგუებულია საფუძველთან და მაშასადამე წარმოადგენს ერთობას, მაგრამ, რადგან დიალექტიკა ფოკუსნიკია, ამიტომ თვით ეს შეგუება გამოიწვევს წინააღმდეგობას, და ის, რაც სიკეთე და ჭეშმარიტება იყო, გადაიქცევა სიავეთ და შეცდომათ. ვამოდის, რომ მთელი უმაღლესი მათემატიკური ანალიზი შეცდომა ყოფილა. ამ ანალიზის პრინციპი ამბობს, რომ ყველა მატებას ცვალებადისას შეეფერება ფუნქციის ცვლა; რანაირად შევუთანხმოთ ეს არა თუ ამ პრინციპს, არამედ იმ ბიოლოგიურ პრინციპს, რომლითაც ორგანოს ცვლილებას ფუნქციის ცვლილება მოყვება და ფუნქციისას ორგანოს ცვლა, ან იმ ფილოსოფიურ პრინციპს. რომლითაც მატერია უფორმოთ არ არსებობს, რომ ყველა ნაწილს მატერიისას ყოველთვის და თანაარსად აქვს თავისი ფორმა; რომ ფორმა არის მატერიის გამოთქმა, გამოსახულება, მატერიის ზნეობა; ნუთუ შესაძლებელია გამოსახულება უიმისოდ, რაც გამოსახულია? ნუთუ შესაძლებელია ან შინაარსის, ან ფორმის ტოტალიზაცია ისე, რომ მეორე, რომელიც მისგან განუშორებელია და მისი გამოსახულებაა, არ იყოს თანაარსი და შეფერებული ამ ტოტალიზაციაში? ყველა ეს შესაძლებელია იმოდენად, რამოდენადაც შესაძლებელია უშინაარსო შინაარსი, ან გამოუსახველი გამოსახულება. ამნაირ შესაძლებლობის განხორციელება კი შეიძლება დიალექტიკურ ტრიადის საშვალებით, მაგალითად: ეკონომია ინვოლიუციის მდგომარეობაში თავის თავად გამოდის თავის თავიდგან შინაგანი უკუღმართობით; ეკონომია ამნაირად გამოსული თავის თავით თავის თავის თავისაგან არის ევოლიუციონურ მდგომარეობაში და შეიქნება კერძო საკუთრება, შემდეგ და სხვა... (იხილე § 9). დიალექტიკა არის ლოგიკური და სააზროვნო სალტო-მორტალე, რომელიც მიუხედავათ იმისა, რომ წარმოადგენს თავზე ხელაღებულ ნახტომს, მაინც არ გვაძლევს საშვალებას გამოვიდეთ ან გამოვხტეთ თავის თავისაგან, არც გადავახტეთ თავის თავს. მაშინ კი, როდესაც „შინაარსი" ნელ-ნელა ვითარდება, „რომლის განუწყვეტელი მსვლელობა რჩება შეუმჩნეველი კაცის შეგნებისაგან" და ფორმა კი ამ შინაარსის არ შეეფერება ამ შინაარსს, დასრულდება ტოტალიზაცია შინაარსის განვითარების და „რიცხვი გადაიქცევა თვისებათ" (თითქოს ყველა რიცხვს არ ჰქონდეს თავისი თვისება) და მოხდება ის, რასაც რუსულად междуцарствiе ჰქვია, ე. ი. დეტერმინიზმი ისპობა და რჩება... რა უნდა დარჩეს აბსურდის მეტი? უკაცრავად, რჩება დიალექტიკა და მისი ერთადერთი ღირსება: დიალექტიკისაგან თავის თავისვე უარის ყოფა. **შ. გ.**

ეკონომიური მონიზმის კრიტიკა

ჩვენთვის შესაძლოა მხოლოდ არა ორგანული ნივთიერების მექანიკა, ორგანული მექანიკა, პსიხიური მექანიკა და უკანასკნელად სოციალური მექანიკა, ჩვენთვის ყველაფერი მექანიკა ანუ ეკონომია არის. არა არის ისეთი ტვინის აქტი, რომელის თანაარსი კვება, ნივთიერების გაცვლა გამოცვლა არ იყოს, რომლის თანაარსი მუსკულების მოძრაობა არ იყოს. სარწმუნოება, მეცნიერება, ზნეობა, პოლიტიკა არ წარმოიდგინება უეკონომიკოდ და სოციალური ეკონომიკა უმათოდ, არა თუ არ წარმოიდგინებიან უერთმანეთოდ, არამედ ისინი ერთი მეორეზე არც მეტად, არც ნაკლებად, ეკონომიური, მატერიალისტური, იდეოლოგიური არ არიან. დუალისტური ახსნა ისტორიის შედეგია არა მატერიალიზმის, ეკონომიკის და სოციალური მექანიკის, არამედ ეკონომიური მონიზმის. მონიზმი არის მიჩნევა ერთად ერთი ფაქტორის და ცხადია, რომ შემცდარია, როგორც საზოგადო ფილოსოფიაში ისე კერძო ისტორიულ ფილოსოფიაში. იმას გარდა, რომ მატერია მოძრაობას მოკლებული, შინაარსი უგარსოთ წარმოუდგენელია, შეუძლებელია უსახო შინაარსიდგან სახე მივიღოთ და მოძრაობა მოკლებულ ნივთიერებისაგან მოქმედება მივიღოთ. უკანასკნელ ანგარიშში, როდესაც ცვალებადობა კლებით მიდის, მოძრაობა და ნიევთიერება, როგორც წარმოდგენა მათზე, ერთად გაქრებიან. ეკონომიური ფაქტორი, რომ ერთად ერთი რეალური ფაქტორი იყოს, როგორ აიხსნება ის, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ადამიანურ ჯიშებს აქვთ ერთნაირი საჭიროება ცხოვრების, ერთნაირი მატერიალიზმი და ერთნაირი ეკონომიური მოთხოვნილება,

ერთნაირად არ წაწეულან პროგრესის გზაზე. ცხოველობითი საჭიროება არის ერთნაირი ეკონომიური ფაქტორი, მაგრამ გონებრივი საჭიროება არის მეორე ნაირი და ამასთანავე უმაღლესი (შემოკლებითი, მოძრაობა ნაკლებ დაბრკოლების). ეყონომიური ფაქტორი. თეორია უპრაქტიკოთ არ შეიძლება ისე, როგორც არ შეიძლება სულის ამოთქმა ჩაუთქმელად, როგორ ასსიმილაცია უდეასსიმილიაციოთ. ეკონომიური მონიზმის ლოგიკური საბუთი სუსტია, როგორც ყველა ანალოგია.

ეს საბუთი დამყარებულია ბიოლოგიური ფენომენის-კვების და საცხოვრებელ სიკეთეთა წარმოების მსგავსებაზე. რომ უწინ საჭმელი, მიუცილებელია ცხადია ისე, როგორც ის, რომ თუ ბიოლოგია არ არის, ისე სოციოლოგია არ იქმნება, მაგრამ აქედგან არ გამოდის და არც შეიძლება გამოვიდეს, რომ ბიოლოგიური და სოციალური მოვლენები ერთი და იგივე არიან. რომ ადამიანი, როგორც ბიოლოგიური არსება, მიუცილებელია საზოგადოებისათვის ცხადია, მაგრამ აქიდგან ცხადი არ არის, როგორი არის ან უნდა იყოს ადამიანი სოციოლოგიურად ეკონომიური მონისტი, თუ მონიზმს მოკლებული მატერიალისტი. პური არსებობისა ყველაზედ უწინ! მესმის, რომ პური ყველაზედ უწინ არის საჭირო ბიოლოგიურ ადამიანისათვის, მაგრამ არ მესმის რათ უნდა იყოს ის უმთავრესი და უპირველესი სოციოლოგიურ ადამიანისთვის პსიხიურ არსებისთვის. თვით მარქსი სიტყვებიდგან (III განს. წინ. 1) და აგრეთვე უმისოდაც ცხადია, რომ ეკონომიური ფაქტი, წარმოება არის ისეთი მოვლენა, რომელიც არა თუ მოქმედება, აკტია, არამედ ის სოციოლოგიური აკტია და მაშასადამე ძლიერ რთულია და არა მონისტური; ამასთანავე ეს მოქმედება, ადამიანის საქციელი, წარმოება როგორც მოქმედება ადამიანის გარეშე ბუნებაზე, არის აპლიკაცია მთელი მისი სულიერი მდგომარეობის და ეს სულიერი მდგომარეობა-კი თავის დროზე არის თესლი, პოტენცია ამ აქტის; ამ ნაირად აკტი რანაირიც უნდა იყოს იგი, არის რეალიზაცია იმის, რაც წარმოადგენს მის პროეკციას—სურვილის, ნების და რეფლექსის!—ეკონომიური მონიზმი იმას კი არ ამბობს, რომ ეკონომიური პირობები იმ ნაირადვე საჭირო არიან, როგორც სხვა სოციალური ფაქტორები, რომ ყველა სოციალური ფაქტორები ერთ ნაირად ურთიერთობრივ დეტერმინიზმში, მატერიალურად სოლიდარული—არან მაშინ ეს ჭეშმარიტება იქნებოდა არა მონიზმი, არამედ სოციალური ფაქტორები იერარქიულად, არიან დალაგებული და ამ იერარქიულ, არქიულურიის სათავეში ერთი უმთავრესი და უპირველესი ფაქტორია მოქცეული, რომელიც ერთად ერთი რეალური არის და ამავე დროს ხსნის, ასაბუთებს და მართავს ყველა სხვასო—ამ ნაირად თვით ეს ფაქტორი აუხსნელი თავის თავად არის დასაწყისი შეგნების და დასასრულიც. გარეშე ბუნებაში მოვლენების იერარქია არ არსებობს, არ არსებობს კლასსიფიკაციაც, ისინი მხოლოდ ადამიანის გონების ნაყოფია და მაშასადამე მონიზმი, როგორც არქიული პროცესსი, როგორც პსიჰიური ეკონომიის ნაყოფი, არის არა ობიექტიური, როგორც ეს მარქს და მის მომხრეებს ჰგონია, არამედ სუბიექტიური. ამნაირი ტრანსფორმაცია მოსალოდნელი იყო, რადგან აბსოლიუტური ობიექტივიზმი (ამ შემთხვევაში მარქსის) და სუბიექტივიზმი უკანასკნელ ანგარიშში შეირთვიან (совпадаютъ). ვიტყვი კიდევ და კიდევ, რომ არ შეგვიძლია ჩვენ გონების, რომელიმე მაზრაში ვნახოთ შესაძლებლად დავაშოროთ მოძრაობა თავის შინაარს, გრძნობა და გონება, შეკუმშვა და გაფართოება ცოცხალ სხეულს—არც განკერძოვებულ სულიერს და არც სოციალურს—მუცელი, მუსკული და ნერვიული სისტემა მუდმივი თანამშრომლები არიან ერთი მეორესი და უკანასკნელ ანგარიშში ერთად ქრეაიან და ერთად ჩნდებიან. მარქსისტები სულ დეტერმინიზმზე ლაპარაკობენ (უფრო ფატალიზმზე. ამაზე შემდეგ. ავტ. შენ.), მაგრამ დეტერმინიზმის მაგივრად ინდეტერმინიზმი გამოსდით. ნამდვილი დეტერმინიზმი შესდგება იმა ში, რომ მსედველობაში ყველა ფაქტორები, ყველა პირობები, უნდა იქმნან მიღებული. მათ კი მსოფლიო და სოციალურ დეტერმინიზში რჩებათ „მეტაფიზიკური ჭები“, რომლებშიდაც მათი დეტერმინიზმი ინთქება: ზოგი ფაქტორი რეალურია, ზოგი არა. ჩვენი აზრით აზრი, იდეა ისეთი ძალა (ფულიე) დი ეკონომია არის, როგორც წარმოება და ტეხნიკა—არც მეტათ არც ნაკლებათ. თვით მარქსი (კრიტ. გეგელის ფილოსოფ.), სანამ აბსოლიუტური ობიექტივისტი და ეკონომიური მონისტი გახდებოდა, ამბობს, რომ „თვით თეორია შეიქნება მატერიალური ძალა რაკი გაუჯდება ხალხს.“ საინტერესოა ის ინერცია აზრის და წერის, რომელიც ახასიათებს მარქსის მიმდევართ. ლაბრიოლა ამბობს: „წინად-აღებული განზრახულებანი, პოლიტიკური შეხედულებანი, მეცნიერება, უფლების სისტემები, და სხვა, იმის მაგიერ, რომ იყვნენ საშვალება და ინსტრუმენტი ისტორიის ახსნის, არიან ნამდვილად (pzécisément) ის რაც უნდა აიხსნას, იმიტომ რომ ისინი მომდინარეობენ განსაზღვრულ მდგომარეობიდგან,...“ ყველაფერი ყველაფერია, მაგრამ მეცნიერება რალა ჩასაჩხირებელი იყო სხვათაშორის! მეცნიერება ახსნაა თავად; ახსნაა და ახსნილის ახსნა მარქსზმს თუ შეუძლია‘ თორემ სხვას არა. მარქსის აზრით (I განსაზ. 4 და 5. წ. წინად.) საზოგადოებრივი შეგნება დადამყარებულია ეკონომიურ, წარმოებითი ურთიერთობაზე, გონებრივი მდგომვრეობა განსაზღვრულია ამავე ურთიერთობებით, და განსაზღვრულ ეკონომიურ ხანას, ურთიერთობას შეეფერება განსაზღვრული პოლიტიკური რეჟიმი. საკვირველია. ადამიანმა საზომი მოიგონოს, ყველაფერი საზომად ჩააგდოს და თავის თავი ზომიერებისგან გამორიცხოს.

შ. გ.

რედაქტორ-გამომცემელი **დ. ერისთავი-მდივნისა**

ქართველ მკითხველ მგზავრებთ საყურადღებოთ

იყიდება მიხაილოვის ბილეთის კასაში

ახალი საინტერესო რომანი

ცხოვრება და სიყვარული

წიგნი დიდი ზომისაა, დაწერილია: დღევანდელ კითხვებზე ცოლ-ქმრის კავშირზე და სქესობრივ დამოკიდებულებაზე შეიცავს 350 გვერდს და ღირს მხოლოდ ორი აბაზი.

Адресъ: Тифлисъ кн. магаз. Цодна. Ст. Михайлову билетному кассиру Чархишвили.

შედედებული სპირტი
დენატურატ

არყის სახდელ ქარხნის პატრონთა კრების საბჭოს ნაწარმოები

პეტერბურგში

„დენატურატ“-ი სრულიად უშიშარია; წვის დროს ცუდი სუნი არ აქვს; დიდად სასარგებლოა: ოჯახში სახმარებლად, ავადმყოფის მოვლის დროს საჭმლის მოსახარშად, ან საჭმელ-სასმლის გასათბობად; მეტად გამოსადეგია მგზავრობასა და ნადირობაში, აგარაკად ყოფნის დროს, სამხედროთათვის საზაფხულო ბანაკებზე, აგრეთვე ყველა ხელ-მარტოსათვის საჭმელ-სასმელის მოსამზადებლად და სხვ. და სხვ.

„დენატურატ“-ის ყუთს მიკრული აქვს განსაკუთრებული სამფეხის მაგიერი მავთულები, რომელზედაც ჭურჭელი დაიდგმება. ამგვარად მოწყობილი ყუთი მოწონებულია ფინანსთა სამინისტროს მიერ 1905 წლის 3 იანვარს № 24.720.

შედედებული **„დენატურატ“**-ი-შეიცავს 95,5%-ს ჩვეულებრივ 90% ჰაჭის სპირტისას და გირვანქის მეოთხედი (1/4) კმარა, რომ მთელის საათ ნახევრის განმავლობაში ენთოს იგი.

ყუთები მუდამ გამოსადეგია „დენატურატ“-ის სახმარად: როცა ყუთში სპირტი სულ დაიწვება, უნდა ჩასდოთ იქ კვერ-კვერად ცალკე დამზადებული სპირტი „დენატურატ“-ი, რომელიც განსაკუთრებით დაბეჭდილ-შენახულია ცალკე ყუთში.

„დ ე ნ ა ტ უ რ ა ტ“-ის ფ ა ს ე ბ ი:

ნახევარ-გირვანქიანი (1/2) ყუთი . . . . 40 კაპ.
მეოთხედ-გირვანქიანი (1/4) „ . . . . 25 „

ცალკე ყუთში ჩაწყობილი (სათადარიგო):

ნახევარ გირვანქიანი (1/2) . . . . 30 კაპ.

ნარდად მყიდველს დაეთმობა 10-დან 20%-მდე

შეგიძლიათ დაიბაროთ ამ ადრესით: Тифлисъ, „Бюро-отрудник“—Дворцовая, д. Сараджева, во дворѣ.

ცეცხლისაგან დამზღვევი საზოგადოება

„ვ ო ლ გ ა“

მიიღება დასაზღვევად სახლები, ავეჯეულობა, საქონელი, ქარხნები და სხვ.

საზოგადოების საагენტოს ადრესი: **ტფილისი, დვორცოვი ქუჩა, სახლი სარაჯიშვილისა, ეზოში.**

ახლად გახსნ-ლი ელექტრო-მბეჭდავი ამხანაგობა

„შ რ ო მ ა“

(ტფილისი, მიხეილის ქუჩა, 65)

ღებულობს ყოველგვარ სასტამბო საქმეებს: ბროშურებს, გაზეთებს, აფიშებს, განცხადებებს, საქორწილო და სადარბაზო ბარათებს, ბლანკებს, კონვერტებს, ჩეკებს და სხვ.; საქმეს ასრულებს სუფთად და სწრაფად.

ელექტრო-მბეჭდავი ამხანაგობა „შ რ ო მ ა“. ტფილისი მიხეილის ქუჩა, 65.